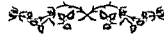

KUR'AN'IN KENDİNİ TANITMASI*

Muhammed ÇELİK**

Özet:

Kur'an-ı Kerim nüzulünden itibaren gündemde olmuştur. Onun muhatabı insandır. Nüzul sürecindeki çoğu muhatabı ona inanmış, teslim olmuştur. Bir kısmı ise çeşitli gerekçelerle inanmayarak bazı nitelmelemlerde bulunmuştur. Kur'an, isim ve sıfatları ile kendini tanıtmakla subuti sıfatlarını bildirmektedir. Bu arada muarızlarının nitelmelemlerine cevap vermek suretiyle selbi sıfatlarını kaydetmektedir. Böylece 'Kur'an nedir, ne değildir?' sorusunun cevabını vermektedir. Kur'an, isim ve sıfatları yoluyla kendi gerçekliğini ispatlamaktadır. Kur'an Allah tarafından geldiğinden bir kısım isimleri Esmâ-yı Hüsnâ'ya muvafıktır. el-Hakk, el-Hakîm, el-Azîz, el-Alî, el-Müheymin gibi.

Kur'an'ın bazı isimleri Rasûlullah (s.a.s.)'in sıfatlarına uygunluk arz eder. el-İmâm, el-Beşîr, en-Nezîr, el-Hayr, er-Rahme, et-Tayyib, el-Arabî, el-Beyyine gibi.

Kur'an'ın bazı isimleri önceki semavi kitaplar ile müşterektir. el-Kitap, ez-Zikr, el-Furkân gibi. Kur'an'ın bazı vasıflarının tabiatı da nitelmesi dikkat çeker: "Âyât", "âyâtullâh" bundandır.

Kur'an'ın isim ve sıfatlarının büyük çoğunluğu surelerin hemen başında bir nevi onların serlevhası olduğundan mesajının yerine ulaşmasına hizmet etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Kur'an'ın İsim ve Sıfatları, Kitap, el-Müheymin.

---

* Bu yazıyı hazırlarken daha çok Kur'an Kur'an'ı Tanımlıyor (İstanbul 1998) adlı eserimizi esas aldık.

** Prof. Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Self-Presentation of the Qur'an

Abstract:

The Qur'an has played key role since its revelation. The target of the Qur'an is human being. Most of the people, who witnessed the revelation, believed and submitted into Qur'an. Many others did not believe for various reasons and ascribed it certain attributes. With its names and attributes, the Qur'an demonstrates its affirmative attributes, on the other hand, it informs of its negatory attributes while responding to its opponent's descriptions. Thus, the Qur'an provides the answers for the question: "what is the Qur'an and what not?" The Qur'an proves its self-authenticity with its names and attributes. Because the Qur'an is the revelation from Allah, some of its names coincide with al-Asma al-Husna (the most beautiful names of Allah) like al-Haqq, al-Hakim, al-Aziz, al-Ali, al-Muhaymin. Its certain names are also the same as the attributes of the Prophet Muhammad like al-Imam, al-Bas-hir, al-Nazir, al-Khayr, al-Rahmah, al-Tayyib, al-Arabi, al-Bayyinah. Some names of the Qur'an such as al-Kitap, al-Zikr, al-Furqan are common with are the former Sacred Books. Some attributes of the Qur'an describing the nature like al-Ayat, Ayat al-Allah attract attention. The fact that most of the names and attributes of the Qur'an exist in the beginning of the Qur'anic chapters (surahs) serves to convey its message to the readers.

Key Words: Qur'an, the Names and Attributes of the Qur'an, al-Kitap, al-Muhaymin.

Allah Teâlâ insanı yarattı, yeryüzüne gönderdi ve ona eşyanın isimlerini öğretti. Böylece ilk insan, aynı zamanda ilk peygamber oldu. Bu durum insanın vahye olan ihtiyacının bir ifadesidir. İlk insan-peygamberden sonra ilâhî iradeye göre vahiy, suhuf veya kitap halinde gelmeye devam etti. Bunun en son halkasını, bütün öteki suhuf ve kitapların özünü ihtiva eden Kur'an-ı Kerim (A'lâ: 87/18-19) oluşturmaktadır.

Nazil olduğu 20 küsur yıllık zaman kesitinin ana gündem maddelerinin başında Kuran'ın bizzat kendisi gelmiştir. Haddizatında onun gündemde olma hususiyeti günümüze kadar kesintisiz olarak devam etmektedir.

Kur'an'ın, Kur'an'da zikredilen birçok isim ve sıfatları vardır. Onun bu isim ve sıfatları, onu tanıtmakta ve en mümeyyiz vasfı olan kalamullah olduğunu ispat etmek-

tedir. Bu husus özellikle münferit harflerle başlayan surelerin hemen başında bir nevi fezleke olarak yer almaktadır: “Elif, Lâm, Râ. Bu öyle bir kitaptır ki ayetleri muhkem kılınmış, sonra da güzelce açıklanmış, tam hüküm ve hikmet sahibi, her şeyden haberdar olan Allah tarafından gönderilmiştir” (Hûd: 11/1).

Kur'an'ı tanıtan ayet ve ifadeler ona ait çeşitli hususiyetlere ışık tutmakta, i'câzına dair pek çok noktaya işaret etmektedir. Kur'an'ı tanıtan ve birçok sureye dağılmış halde bulunan ilâhi mukaddes ifadelerin varit olduğu ayetleri araştırmak, Kur'an'ı Kur'an'dan öğrenmek demektir¹.

Kur'an'ı, kendini tanıtmayı açısından incelediğimizde “Kur'an nedir?” sorusuna cevap bulduğumuz gibi, “Kur'an ne değildir?” sorusunun cevabını da bulabiliriz. Böylece Kur'an'ın bir nevi subuti ve selbi sıfatları ortaya çıkmış olur.

Kur'an daha çok inanç esaslarını sunup ispat etmekte ve birbirine bağlamaktadır. Kur'an'a inanmayı ahiret inancına dayandırmaktadır. “Bu da Ummü'l-Kurâ ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz feyiz kaynağı ve kendinden öncekini doğrulayıcı bir kitaptır. Ahirete inananlar, buna inanırlar ve onlar namazlarına devam ederler” (En'âm: 6/92).

Kur'an mesajını canlı ve somut kelimelerle iletmektedir. Allah'ın kitabını tanıtan isim ve sıfatlar, tabirler bunlardandır. Kur'an'ın isimlerinin çokluğunun onun mesajının yerine ulaşmasına katkı sağladığını söyleyebiliriz.

A. KUR'AN'IN KAYNAĞINA DAİR İSİM VE SIFATLARI

Kur'an kalamullah olduğunu, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ve başka herhangi bir beşerin sözü olmadığını açıkça bildirir: "Kur'an değerli bir elçinin getirip okuduğu sözdür! O elçi çok kuvvetlidir. Yüce arş sahibi Allah'ın nezdinde pek itibarlıdır. Göklerde ona itaat edilir, vahiyler ona emanet edilir" (Tekvîr: 81/19-21). Bu elçi Cebrâil (a.s.) olup, ilmi her şeyi kuşatan Allah Teâlâ'dan onu almış, sonra da Hz. Muhammed'in kalbine açık bir Arapça halinde indirmiştir. Ne manalarını keşfetmekte ne de ifadelerini kalıba dökmekte onun en ufak bir rolü söz konusu değildir. "O, kendisine vahyedilen bir vahiyden başka bir şey değildir" (Necm: 53/4). "O" zamirinden maksat, Kur'an'dır¹. Hz. Muhammed Kur'an'ı, herhangi bir talebenin hocasından bir metni öğrenmesi tarzında öğrenmemiş, metnin hazırlanması konusunda en ufak bir hissesi olmamıştır. Kur'an'ın bu hususiyetini anlatan isim ve sıfatlarından birkaç örnek sunalım.

1 Muhammed C. el-Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vîl*, Thk. M. Fuâd Abdalbâki, Beyrût, 1415/1994, VI, 359.

1. Kalamullah, Kelimâtullâh, Kelimetu Rabbike

Klm kökü, "iki duyu organından biri ile idrak olunan tesiri ifade eder. Kalam işitme duyusu, kelm ise görme duyusu ile idrak olunan şeydir. Manzûm lâfızlara, o lâfızların altında toplu halde bulunan manalara da kelim denir²." Kelim, "söz veya kendi kendine yeterli olan şey" anlamını da verir³. Klm kökü, Kur'an'da fiil olarak "Allah'ın peygamberlere hitap etmesi, onlarla konuşması" anlamında gelir. "İşte Biz, o elçilerden kimini kiminden üstün kıldık. Allah onlardan kimiyle konuştu (kelleme). (...)" (Bakara: 2/253). Allah insanla vahiy yoluyla konuşur (Şûrâ: 42/51).

Kur'an'da klm kökünden gelen çeşitli isim sigaları vardır: Kelime, kelimât, kelim, kelim. Hz. İsa Allah'tan bir kelimedir (kelime minellâh) (Âli İmrân: 3/39). Bu ayette, Hz. İsa'yı işaret eden kelimenin nekre olması, onun Allah tarafından garip bir kelime, bir fiil, manalı bir eser, alışılmışı aykırı bir yaratma işi olup hak olduğunu bildirir⁴. Alışılmışı aykırı bir tarzda gerçekleşen olaylar olduğunu kavramak ve bunları kabul etmek önemlidir. Hz. Zekeriyâ'nın, kısır (âkir) hanımından olan Hz. Yahya, Hz. İsa'yı ilk tasdik eden zat olmaktadır (Âli İmrân: 3/39). Hz. Yahya'nın annesinin Hz. Meryem'e "benim karnımdaki senin karnındakini tasdik ediyordum" demesi⁵ bundandır.

Kur'an'ın en önemli hususiyeti kalamullah oluşudur.

وَإِنْ أَخَذَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجْرُهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغَهُ مَا مَنَعَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ

"Eğer müşriklerden biri senden sığınma hakkı isteyip yanına gelmek isterse, sen ona güvence ver, ta ki Allah'ın kelimasını dinlesin, düşünsün. Sonra şayet Müslümanlığı benimsemezse onu, kendisini güvende hissedeceği yere (vatanına) ulaştır" (Tevbe: 9/6). Bu ayette geçen "kalamullah" ifadesinin Kur'an'ı işaret ettiği hakkında icmâ vardır⁶. Kelim lâfzı üç yerde lafza-i celâle muzâf olarak gelmiş (kalamullah)⁷ ve tamamı Allah tarafından nâzil olan kitaplara, özellikle Tevrat, İncil ve Kur'an'a delâlet etmektedir.

Kelimâtullâh

Kelimât, "kelime"nin çoğuludur. Bu anlamda hece harflerinden birine dendiği gi-

2 er-Râğib el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'an*, Thk. M. S. Geylânî, Beyrût, ts., kym md., 439.

3 Fîrûzâbâdî, *Basâiru Zevî't-Temyîz*, Thk. M. Ali en-Neccâr, Beyrût, ts., klm md., IV, 377.

4 Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Yay., İstanbul, 1971, II, 1101.

5 M. Hamdi Yazır, *Hak Dini*, II, 1095-1096.

6 Muhammed b. M. Ebû Şehbe, *el-Medhal li Dirâseti'l-Kur'ani'l-Kerim*, el-Kâhire, 1402/1992, 80.

7 Bakara: 2/75; Tevbe: 9/6; Feth: 48/15.

bi, anlamı olan harfler topluluğuna da denir. Kelime aynı zamanda bütün bir makaleye, kasideye veya hutbeye de denir. Kelimât vahyi ifade eder. Bu durumda ilk peygamberden son peygambere bütün rasûllerin Allah'ın hitabına mazhar olması bahis konusudur: Hz. Âdem, Rabb'inden kelimeler (kelimât) almıştır (Bakara: 2/37). Hz. İbrahim kelimelerle sınanmıştır (Bakara: 2/124). "Allah, kelimeleriyle hakkı üstün kılmak ve şirkin kuvvetini yok ederek kâfirlerin ardını kesmek istiyor" (Enfâl: 8/7). "Allah'ın kelimeleri değiştirilemez" (Yûnus: 10/64).

Kelimâtullâh, Kur'an'ı da içine alan şümüllü bir terkiptir.

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِذْتُ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Eğer Allah'ın kelimelerini yazmak üzere dünyadaki bütün ağaçlar kalem olsaydı ve denizlere de yedi deniz daha katılıp bütün onlar da mürekkep olsaydı, bunlar tükenir yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi. Allah öyle aziz, öyle hakîmdir (üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibidir)" (Lokmân: 31/27).

Allah'ın kelimâ sıfatı ne demektir? Bu konuda Gazzâlî şöyle der: "Âlemin yaratıcısı mütekellim'dir. Bu konuda icmâ vardır. İnsana ise iki açıdan mütekellim denir: Bircisi sesli ve harfli kelimâdır, diğeri ses ve harf olmayan kelimâ-ı nefstir. Bu, Allah Teâlâ hakkında muhal olmayan bir kemâldir ve hudusa delâlet etmez. Allah Teâlâ hakkında kelimâ-ı nefs'in varlığını kabul ve ispat ederiz⁸." "İslam âlimlerinin cumhuruна göre, Allah'ın zatından ayrı hayat, ilim, irade, iştihâ, görme gibi bir takım ezeli sıfatları vardır. Kelimâ yani konuşma sıfatı da bunlardan biridir. Allah ezelden beri bu sıfatlarla birlikte vardır. Öbürleri gibi kelimâ⁹ sıfatı da mahlûk değildir. Bazı kelimâ âlimleri mahlûk olmayan kelimâ-ı nefsî, yani Allah'ın zatında mevcut kelimâ sıfatı olduğunu söyleyip, o sıfatın beşerî ifadeyi istiâre etmesi (emaneten alması), harflere ve seslere bürünmesi demek olan kelimâ-ı lafzînin ise ezeli olmadığını söylerler. Fakat Arapça olarak indirilen nazm-ı Kur'an lafzî bir kelimâ olup tıpkı kelimâ-ı nefsî gibi ilâhîdir. Onun telifinde Hz. Peygamber'in dahil olmadığından, yani telif ve tanzimi Allah tarafından olduğundan o kelimâullah'tır. Onun için kelimâ âlimleri Kur'an'ın manasını lafzından ayırmayı uygun bulmamışlar, manasıyla lafzı arasında kudsiyeti ve Allah'a aidiyeti yönünden fark gözetmemişlerdir."

"Kur'an'ın (Mütezile'nin söylediği gibi) 'mahlûk' olması, onun öteki varlıklarla aynı ontolojik düzeye konulabilir olması demektir. (Eş'arilerin söylediği gibi) gayr-ı mahlûk olması da, Kur'an'ın öteki varlıklardan farklı bir ontolojik düzeyde bulun-

8 Ebû Hâmid M. el-Gazzâlî, *el-Iktisâd fi'l-'İtikâd*, Beyrût, 1409/1988, 75.

9 Kur'an'da خلق kökü, kelâmın sıfatı olduğunda "yalan" anlamını verir. *Müfredât*, ilk md., 152.

ması anlamına gelir. Bu son derece önemlidir. Zira Kur'an'ın öteki varlıklarla aynı ontolojik düzeyde bulunması 'anlamayı' (dolayısıyla akl'ı) öne çıkarır; öteki varlıklarla aynı ontolojik düzeye konulamaması ise 'iman'ı! Akıl, profanlaştırır, dünyayı gizemden arındırır; iman ise kutsal kılar. Kur'an herhangi bir kitap değildir; İslam'ın kutsal kitabıdır. Kutsiyeti de ona iman edilmesinden gelir.”

Kur'an'ın kelimullah, kelimâtullâh ve kelimetu rabbik sıfatları, onun bir bakıma beyan ve iletişim kitabı olduğunu ifade eder. Cenâb-ı Hakk onunla bütün insanlara hitap etmek suretiyle, insanlığın seviyesini en yüksek dereceye çıkartacak sırat-ı müstakîme ve doğru inanca çağırmıştır. Onu okuduğunu bildirmek suretiyle (Furkân: 25/32), insanın hareketleri üzerinde etkili olan unsurlarının ilâhî kaynaktan beslenmesini teminle onu Allah'a yaklaştırmaktadır.

Kelimetu Rabbike

وَتَعَثَّ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدَّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

“Rabbinin sözü, doğruluk ve adalet bakımından tam kemalindedir. Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur. O hakkıyla işitir ve bilir” (En’âm: 6/115). Bu ayette geçen “kelimetu rabbike (Rabb'inin sözü)” Kur'an'ı işaret etmektedir¹⁰. “Rabb'inin kelimesi; kelamı hem sıdk, hem de adalet bakımından tamdır. Kur'an ihbârî ve inşâî olmak üzere iki ciheti kendinde toplayan bir kelimullahtır ki, birinde matlub olan sıdk, öbüründe matlub olan adalettir. Kur'an, haberleri ve vaat ettikleri açısından tamamen sadıktır, aynı hakikattir; yalandan, şüpheden müberrâdır. Hükümleri yönünden de tamamen adalettir, aynı hakkaniyettir, zulümden, eğrilikten münezzehtir. Rabb'i'nin kelimelerini değiştirecek, ona karşı hâkimlik, mümeyyizlik, musahhihlik edecek hiçbir şey, hiçbir kimse yoktur. Ne kimse onun kelimâtını kaldırıp yerine daha doğru ve daha adaletlisini koyabilir ne de benzerini. Söz onun sözü, kanun onun kanunu, kitap onun kitabı, hüküm onun hükmüdür¹¹.”

2. Âyâtullâh

Ayet geniş anlamlı bir kavramdır. er-Râğıb el-İsfehânî ayet maddesinde şunları kaydeder: "Ayet açık belirti demektir. Bunun hakikati, görünen bir şeyin görünmeyen başka bir şeye delâlet etmesidir. Bu ikisinden görünürde olanı idrak eden kimse, bizzat görmediği diğerini de idrak ettiğini bilir. Zira bu ikisinin hükmü aynıdır. Bu durum hem müşahhas hem de mücerret şeylere açıktır. Gidilecek yol için onu gösteren işareti tanımanın gerekli olduğunu bilen kimse, işareti görünce yolu bulduğunu

10 Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vî-li'l-Kur'an*, Beyrût, 1992, V, 318.

11 M. Hamdi Yazır, *Hak Dini*, III, 2034-2035.

anlar. Aynı şekilde yapılmış bir şeyi (masnu') görünce, onu yapanın (Sani') varlığını da bilir."¹² Ayet lafzı Kur'an'da alâmet (Bakara: 2/248), hüccet (Rûm: 30/22), Kur'an ayeti (başlangıcı ve sonu olan kelimeler) (Zümer: 39/71), peygamberlere gelen ayetler, mucizeler (Tâhâ: 20/42); yerdé, gökte ve ikisi arasında bulunan varlıklardan alınacak ibretler, dersler (Zuhruf: 43/3), kıyamet alâmetleri¹³ (En'âm: 6/158) vb. anlamlarını ifade eder.

Âyât, ayet kelimesinin çoğuludur. Âyâtullâh terkibi birçok ayette Kur'an'ın ismi olarak gelmiştir. Hitap mü'minlerin anneleri ezvâc-ı tâhirâtadır: "Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini (âyâtullâh) ve hikmeti anın." (Ahzâb: 33/34). Müfessir Hamdi Yazır, bu vasfın Kur'an'ı nitelemesini şöyle açıklar: "Ayet, haddizatında zahir bir alâmet ise de onun bir ayet ve alâmet olması kabiliyet veya tefekkür ve teemmülü eksik olan kimselere gizli kalabilir. Ayetin manasında 'açık' olmak anlamı bulunduğu halde 'açıklığın' mertebelerine nazaran ayet bazen 'beyyin' olmakla tavsif olunarak آيَاتِ بَيِّنَاتٍ (Hacc: 22/16) denir. Beyyin, ışık gibi kendisi 'açık', diğerini de 'açıklayıcı' manalarını ifade ettiğine göre bunun iki vechi vardır. Birisi, kendisi ve delâleti güneş gibi nazardan kaçmayacak kadar vazih ve parlak bir beyyine olmasıdır. Mucizelere ayet veya beyyine denmesi bundandır. 'Biz Musa'ya dokuz âyât, beyyinât verdik' (İsrâ: 17/101). İkincisi, kendisi vazih olmakla beraber delâletini yalnız akıl ile değil dil ile de ifade etmesi açısından ki, bu, her mucizede olmaz. İşte peygamberlerin kendileri böyle birer 'ayet beyyine' oldukları gibi, Kur'an mucizesi de böyle 'âyât beyyinât'tır. Kur'an'da ayet kelimesi yerine göre bu manalardan her birinde kullanılmıştır ve bunların hepsi, dilde 'açık alâmet' mefhumunun mertebeleridir. Bununla beraber, Kur'an'ın harflerinden bir fâsıla ile ayrılmış olan zümrelerinden her birine bir ayet denir ki, bunlar Kur'an'ın nazmında birer tam cüz teşkil eder, yani her biri birer Kur'an olan ayetlerdir. Ayet kelimesinin istilahta en hususi manası budur¹⁴."

Kur'an, Peygamber Efendimizin mucizesi olmakla beraber ayet (âyâtın müfredi) lâfzı ile isimlendirilmemiştir. Hatta Kur'an'dan bir ayet yani "başlangıcı ve sonu olan kelimeler" dahi Kur'an'da "ayet" olarak geçmez. Kur'an ayet lâfzının cemisi olan "âyât" diye isimlendirilmiştir. "İşte Biz Kur'an'ı, böyle açık ayetler halinde indirdik. Gerçek şu ki Allah, dilediği kimseyi doğru yola iletir" (Hacc: 22/16). Kur'an şu vecihlerden "âyât" olarak isimlendirilmiştir:

12 Râğib, ây md., 38.

13 Şihâbuddîn Mahmûd el-Âlûsi, *Râhu'l-Meânî*, Beyrût, 1408/1987, En'âm: 6/158 hk., VIII, 62.

14 M. Hamdi Yazır, *Hak Dini*, Mukaddime, 24.

a. Kur'an Hz. Muhammed'in mucizesidir. Her bir suresiyle Arap ediplerine meydan okumuş, onlar ise benzerini getirmekten aciz düşmüşlerdir.

b. Kur'an'ın haber verdiği geçmiş insanların kıssalarında, darb-ı mesellerde, cennet ve cehennem hallerinde, mükâfat, ceza vb. hususlarda azamet ve ibret vardır.

c. Kâinat ve diğer varlıklardaki kevnî, içtimâî vb. ilmî sırlarda Allah'ın kudretini delilleri vardır.

Ayet lâfzının Kur'an'da ifade ettiği anlamlardan, Allah'ın iki nevi emirleri olduğu anlaşılmaktadır: a) Teşriî emirler, b) Tekvinî emirler.

Teşriî emirlere karşı itaat ve isyan olduğu gibi, tekvinî emirlere karşı da itaat ve isyan vardır. Birincisinde mükâfat genellikle ahirette, ikincisinde çoğunlukla dünyada olur. Meselâ, sabrın mükâfatı zafer, ataletin sonu sefalettir. Gayretin karşılığı servet, sebatın mükâfatı ise galebedir.

3. el-Vahy

Vahy dilde, “bir şeyi gizlice bildirmek anlamını ifade eden isim mastar olup, yazmak, işaret etmek, gizli konuşmak” demektir¹⁵. İlham ve telkin etmek anlamlarını da ifade eder. Dinde ise vahy, Allah Teâlâ'nın bildirmek istediği hidayet ve ilmi seçtiği kullarına insanlar arasında mutad olmayan gizli bir yolla bildirmesidir¹⁶.

Vahy, nübüvvetin temel kavramı olup, umumi manada ulûhiyetin beşere hitabını, hususi olarak da Kur'an'ın geliş şeklini beşer idrakine sunan ve insanın bu fevkalâde hadiseyi anlamasını kolaylaştıran bir mefhumdur. Allah'ın irade sıfatından gelen “kûn” emri, tekvinî emirlerini; kelam sıfatından gelen “vahy” ise tenzîlî emirlerini izhar eder. Her iki nevi emirlerin ifadesi “ayet” adını alır; çünkü hem kâinattaki nizam hem de ilâhî kelam Allah'ın delilidir.

Kur'an vahyin üç şekilde alınabileceğini bildirir: “Allah bir insanla ancak vahiy suretiyle veya perde arkasından konuşur yahut bir rasûl gönderir de izniyle dilediğini vahyeder. Doğrusu O, pek yücedir, tam hüküm ve hikmet sahibidir” (Şûra: 42/51). “Kur'an istisnasız olarak hep Cibril vasıtasıyla indirilmiştir. Teklim (vasıtasız söyleme), ilham suretiyle veya uykuda hiçbir vahiy gelmemiştir¹⁷.” Bazı âlimlere göre Kur'an vahyi, Cibrîl, asıl yaratıldığı mahiyette Hz. Peygamber'in beşeriyetten melek-

15 Prof. Dr. Muhammed A. Draz, *el-Muhtar min Kunûzi's-Sünne, el-Kâhire*, 2. tab', 1398/1978, 11.

16 Zerkânî, *Menâhilü'l-Irfân*, I, 64.

17 Muhammed Ebû Şehbe, *Medhal*, 58-59.

liğe yükselmesiyle olmuştur. İnsan suretinde gelmesi sünnet vahyini getirmesi durumundadır¹⁸. Vahiy yoluyla nâzil olan Kur'an'ın bir ismi de vahy'dir:

إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى

“O, kendisine vahyolunan vahiyden başka bir şey değildir” (Necm: 53/4).

Vahiy, Kur'an'a münhasır değildir¹⁹. Rasûlullah'a, i'câzın murat edildiği Kur'an ile i'câz, murat olmayan sünnet olmak üzere iki nevi vahiy gelmiştir²⁰.

4. er-Ruh

Kur'an'ın bir ismi olarak ruh konusuna girmeden önce şu hususa değinelim: Çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılan ruh ile nefis kelimeleri Kur'an'da farklı anlamlarda gelmiştir. Ölüm anında bedenden çıkan ruh değil, nefistir. Melekler ölüm anında mücrimlere şöyle seslenirler: “(...) Haydi, canlarınızı teslim edin! (أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمْ) (...)” (En'âm: 6/93). Ölümü tadan nefistir, ruh değil.

Vesvese veren, heva ve hevesi olan, düşüklüğe maruz kalan nefistir. “Nefsi, onu kardeşini öldürmeye itti. O da onu öldürüp ziyan edenlerden oldu” (Mâide: 5/30).

Ruh ise daima Allah'a nispet edilir; O'ndan gelen bir hareket olduğu bildirilir. İnsan halleri ve beşerî özellikler onun üzerinde cereyan etmez; istek, arzu, zevk ve sıkıntı mahalli olmaz. Ruh dâima yüce vasıflarla nitelenir. Cibril, “Ruhu'l-Kudus”, “Ruhu'l-Emîn” diye tavsif olunur. Kur'an'da ruhun daima takdis, tenzih ve teşrifin yüksek derecesinde olduğu bildirilir. Ruhun cesetten çıkacağından veya ölümü tadaacağından da bahsolunmaz. Ruhun ölmeyeceği, varlığını koruyacağı kesindir²¹. Ruh insana değil Allah'a nispet edilir. “Onlarla kendisi arasına bir perde gerdi. Biz de ona ruhumuzu gönderdik de ona kusursuz, mükemmel bir insan şeklinde görünürdü” (Meryem: 19/17). Görüldüğü gibi, burada Allah Teâlâ ruhu kendi zatına nispet ediyor. Dolayısıyla ruh bizim Allah Teâlâ ile irtibat ve iletişim vasıtamızdır; yaratılışı icabı Allah ile temas kurmaya salahiyetli kılınmıştır. Kur'an'da, “nefs” kelimesinden daha nadir gelen ruh, Kur'an'ı işaret eder:

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا

“İşte böylece sana da emrimizden bir ruh vahyettik” (Şûra: 42/52).

18 M. M. Ebû Şehbe, *Medhal*, 60-61.

19 Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vil*, I, 29.

20 İbn Aşûr, 6/51 hk.

21 Süleyman Ateş, *İnsan ve İnsanüstü*, 71.

Ayette geçen “ruh” Kur'an demektir²². Başka ayetlerde de ruh ilâhî kelimeleri, emri ifade eder (Mü'min: 40/15; Nahl: 16/2). Beden ruh ile dirildiği gibi, insanlar dinleri hakkında vahiy ile ihya olurlar. Ayette geçen ruhtan vahyin kast olunması bundandır²³.

el-Hattâbî (388/998) Kur'an'ın ruhlara tesirini onun i'câz vecihlerinden biri olarak değerlendirecek şunları kaydeder: “Kur'an'ın i'câzında çoğu insanın farkına varmadığı bir vecih vardır. Bu onun kalplere yaptığı tesirdir. Kur'an haricinde manzûm veya mensûr her kelam kulağa geldiği zaman kalp, bir taraftan lezzetten ve halâvetten mutmain olurken diğer taraftan heybet ve korkuya kapılır. Mutmain (doygunluğa ulaşmış) olduğu husus, nefislerin onunla sevinmesi, sadırların onunla inşirah bulması, açılıp genişlemesidir. Sadırlar ondan nasibini aldıktan sonra maruz kaldığı sıkıntı ve gerginlikten, korku ve ürpertiden kurtulur ve rahatlar²⁴.” Kur'an'ın ruh vasfı ile ruhlara tesirinin bazı müşahhas örneklerine değinelim:

1. Habeşistan'a hicret eden Müslümanların yaşadığı hadise: Müslümanların sözcüsü Ca'fer b. Ebî Tâlib, her ikisinin de doğumu ilâhî bir mucize olan Hz. Yahyâ ile Hz. İsâ'nın dünyaya gelişlerinden bahseden Meryem suresinin baş kısımlarını tilâvet etti. Tarih yazarları eserlerinde açıklamaktadırlar ki, etrafı o sıralarda din adamları ile çevrili, önlerinde Kitap-ı Mukaddes nüshaları olduğu halde bu ayetleri dinleyen Necâşî ve papazlar, hepsi birden ağlaşmaya başladılar. Sonunda Kral şunları söyledi: “Bu ışığın çıkıp geldiği kaynak ile İsâ'ya gelen ilâhî tebliğin kaynağı aynıdır²⁵.” Ayetlerde bu hususa işaret vardır. “Kur'an, daha önce kendilerine bilgi verilenlere okunduğu zaman onlar derhal çeneleri üstüne secdeye kapanırlar. 'Rabbimizin şanı yücedir, gerçekten Rabbimizin sözü mutlaka yerine getirilir!' derler” (İsrâ: 17/107-108).

2. Cübeyr b. Mut'im'in Müslüman oluşu hadisesi: Hz. Peygamber'den Tûr suresini dinleyen Cübeyr hemen oracıkta Müslüman olur. Cübeyr der ki: Rasûlüllah

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ * مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ

“Rabb'inin azabı mutlaka vukû bulacaktır. Ona engel olacak yoktur” (Tûr: 52/7, 8) ayetine gelince azabın beni hemen oracıkta yakalayivereceğini sandım²⁶”. Keza İbn Mesûd'un, bir fetih olarak nitelediği Hz. Ömer'in Müslüman oluşu hâdisesi, onun

22 İbnu Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, Thk. A. A. Muhammed, Beyrût, 1413/1993, V, 44.

23 Abdullâh b. Ahmed en-Nesefî, *Tefsîr*, İstanbul, 1984, 42/52 hk., IV, 112.

24 Ebû Süleymân el-Hattabî, *Beyânu l'câzi'l-Kur'an*, 4. tab', el-Kâhire, ts., 70.

25 İbn Hişâm, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Thk. Mustafa es-Sakâ ve ark., Beyrût, 1412/1992, I, 266-267.

26 Zerkeşî, Burhân, II, 106.

Kur'an'ı işitmesi neticesinde gerçekleşmiştir²⁷. Hz. Ömer (r.a.) Tâ hâ suresini işitince bunun tesirinde kalıp Müslüman oldu²⁸. Bir başka rivayette ise, bir gece Kâbe'nin örtüsünün altına gizlenmek suretiyle orada namaz kılan Hz. Peygamber'in okuduğu Kur'an'ı dinledikten sonra hidayete ermiştir. Bu hadiseyi anlatan Hz. Ömer: "Orada Kur'an'ı işittiğim zaman ona karşı kalbimde bir yumuşama hissettim; ağladım ve oracıkta İslam'a girdim." demiştir²⁹. Her iki rivayet Hz. Ömer'in Kur'an'ı dinlemesi neticesinde Müslüman olduğu hususunda birleşir. Hz. Ömer'in İslam'a girişinde rol oynayan başka psikolojik sebepler elbette vardır ama bu sebepler Kur'an'ın ona tesir ettiğini ortadan kaldırmaz³⁰. Rivayetler onun Tâ hâ suresini ve Tekvîr suresinin ilk 14 ayetini dinlediğini veya okuduğunu söyler³¹. Tekvîr suresindeki, "Diri diri gömülen kız çocuğuna hangi suçtan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman" (81/8-9) ayetlerinin ona ne kadar tesir ettiği açıktır.

Medineliler Hz. Peygamber ile yüz yüze gelip sesini işitmeden epey zaman önce hacca giden hemşerileri vasıtasıyla kendilerine intikal eden Kur'an'ı işitince, ona öylesine içten bir sevgi ile bağlanmışlardı ki, Medine'de fertlerinin büyük çoğunluğu imana gelmemiş olan hemen hiç bir kabile kalmamıştı. Üstelik çeyrek asırdan beri aralarında devam ede gelen tefrika ve düşmanlık Allah'ın lütuf ve inayetiyle birden bire kayboluvermişti (Enfâl: 8/63).

3. Kur'an'ın cazibesinden muarızlarının da kendilerini alamamaları: Kur'an'ın şiddetli tesirinden dolayı küfrün elebaşları Hz. Peygamber'in insanların toplu olarak bulunduğu yerde Kur'an okumasına mâni oldukları gibi, Müslümanların da Kur'an'ı alevni okumalarına engel olmaya çalışıyorlardı. Nitekim evinin önünde namaz kılan Hz. Ebû Bekir'e mâni oldular; çünkü kadınlar ve çocuklar toplanıp onu dinliyor, Kur'an'ın tesirinde kalıyorlardı³². Ayrıca müşrikler kendilerine bile hâkim olamayıp gece gizlice Hz. Peygamber'in tilâvetini dinliyorlardı³³.

Birçok kimse gerek Hz. Peygamber'den gerekse bir sahâbîden Kur'an'dan bir ayet işitmekle Müslüman olmuştur³⁴. İslam'ın gücü ve kuvvetinin olmadığı ilk davet günlerinde inananların imanında rol oynayan biricik amil ya da kesin sebeplerin ilki

27 İbnu Hişâm, *Sîre*, I, 270-274; krş. Zerkeşi, *Burhân*, II, 106.

28 Bkz. İbnu Hişâm, *Sîre*, I, 270-274.

29 İbnu Hişâm, *Sîre*, I, 274.

30 Seyyid Kutub, *et-Tasvîrül-Fennî fi'l-Kur'an*, 17. tab', el-Kâhire, 1410/1990, 13.

31 İbnu İshâk, *Sîre*, 161, 162 (Paragraf 223).

32 İbnu Hişâm, *Sîre*, II, 12.

33 İbnu Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, I, s. 250 vd.

34 Prof. Dr. Muhammed Hamidullâh, *Rasûlullah Muhammed*, Çev. Salih Tuğ, 2. baskı, İrfan Yay., İstanbul, 1973, 110.

Kur'an'dır³⁵. Tebliğin Mekke döneminde nazil olan "Kur'an ile büyük cihad et" (Furkân: 25/52) ayeti bunun bir başka ifadesidir. Kur'an'ın bu tesiri daima kendini göstermiştir. Kur'an'ı dinlemek neticesinde hidayete ermek her zaman rastlanan bir olaydır. Hz. Peygamber, "Kur'an'ı seslerinize süsleyiniz." (Buhârî, Tevhid, 52) derken bu realiteye işaret etmiş olmaktadır.

Kur'an'ın farklı ruhlar üzerinde hayran bırakıcı tesirini icra etmesi, onun, insanların karşısına duygu ve düşüncelerine uygun düşen, inanç ve hareketlerine cevap veren ve kafalarını kurcalayan büyük meselelere tam bir çözüm getiren kendine has bir cazibe ile çıkmış olmasıdır. Kur'an onların gerçeğe, iyiye ve güzele olan ihtiyaçlarına dinî, ahlâkî ve edebî özellik arz eden bir yapı ile tatmin edici bir şekilde cevap vermiştir³⁶.

Kur'an geldi ve her şey çabucak değişti; ancak bu değişiklik sadece büyük şehirlerdeki siyasî ve ekonomik yapıda değil, aynı zamanda bütün milletlerin ruhî derinliklerinde de meydana gelmiştir: Diller, düşünceler, kanunlar, emeller, dünya ve Tanrı mefhumları, kısaca her şey değişmiştir.

Kur'an nüfuz ettiği gönülleri devamlı bir şekilde etkilemekle kalmamış, aynı zamanda tezahürüne imkân verildiği her yerde yayılmaya yönelmiştir. İnsan tabiatı ve eşyanın hakikatiyle kendine has bir uyum içinde ruhları derûnî bir tesirle harekete geçirmiş olması, bugün de Kur'an'ın manevî nüfuzunun geçerliliğini belgeleyen açık bir delil teşkil etmektedir.

Gerek mü'minler gerekse kâfirler Kur'an'ı dinlerken çok etkilenmişlerdir. Bunlar etkilenip iman ediyorlar; ötekiler de etkilenip kaçıyorlar. Sonra onlar da ötekiler de Kur'an'dan büyülendiklerini ifade ediyorlardı. Bu etkilenme hem mana ve hem de ses yönünden olmuştur³⁷. Hatta hiç Arapça bilmeyen bir kimseye bile okunduğu zaman tatlı ve güzel bir kelim olduğunu hissettirir³⁸. R. Blachère bu ilâhî kitap hakkında yazdığı bir etütte aynı keyfiyeti şöyle ifade etmektedir: "Hatta Arapça bilmeyen bir Avrupalı bazı surelerin tilâvetinden mütehasıs oluyor. Ya Muhammed'in muasırları hiç olmazsa kin ile körleşmemiş olanlar hakkında neler düşünülmez?"³⁹ Bunun Arap-

35 Seyyid Kutub, *et-Tasvîrül-Fennî*, 15.

36 Prof. Dr. Muhammed A. Drâz, *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru*, Trc. Prof. Dr. Salih Akdemir, Ankara, 1983, 73.

37 Muhammed H. et-Tabâtabâî, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Beyrût, 1411/1991, 4/41 hk., XVII, 388.

38 M. Hamdi Yazır, *Hak Dini*, Mukaddime, I, 13.

39 Prof. Dr. M. Tayyib Okıç, *Kur'an-ı Kerim'in Üslûb ve Kıraati* (Le Stil et La Lecture du Kur'an), A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yay., A.Ü. Basımevi, 1963, 1 (R. Blachère, Introduction au Coran'dan naklen).

çadan kaynaklandığı söylenemez; zira Kur'an'dan başka Arapça bir şey dinlense bu durum hâsıl olmaz⁴⁰.

Kelimenin üç sesi vardır:

1. Ruhun sesi ki, harflerin mahreçlerinin hareketleriyle ve sözün terkihiyle meydana gelir.

2. Aklın sesidir. Bu manevi ses sözün doğrudan doğruya ruha intikalini temin eder.

3. His ve şuurun sesi. Sözde bu ses ne kadar duyulursa belagatın ruhu onda o kadar tecelli eder.

İşte Kur'an'ın i'câzının ruhu budur. Arapçada ruhun sesi, aklın sesi vardır. Fakat şuurun sesi, işte bu açık değildir. Kur'an bu sesi getirdi ve duyurdu. Kur'an'da harflerin, kelimelerin, hareke ve seslerin tertibi ve nazım tarzı muhatapların ruhuna işler⁴¹.

Ayrıca Kur'an'ın tesiri muhataplarının davranışlarında kısa sürede büyük değişiklikler meydana getirmek suretiyle de tezahür eder. Bu, üzerinde durulması gereken bir husustur. Nitekim Romalılar bir medeniyet meydana getirdiler. Ancak birçok ihtilâldan, halkın aristokratlara karşı defalarca ayaklanmasından sonra o mertebeye eriştiler. Bu mücadeleler, bu ihtilâllar olmasaydı Romalılar o medeniyet yolunda ilerleyemezdi.

Müslümanlık ise kendisini kabul edenleri ani bir değişikliğe uğrattı. Öyle ki, Hz. Peygamber'in huzuruna giren kaba saba bir bedevi (köylü) onun dilinden Kur'an'ı dinleyince huzurdan bambaşka bir halde çıkıyordu. O kaba saba köylünün kalbi hikmet, kahramanlık, mertlik kaynağı oluveriyordu. "(...) Allah'ın boyasından daha güzel boyası olan kimdir? (...)" (Bakara: 2/138). Onun bu tesirinden ötürüdür ki bir Fransız müsteşrik şu itirafta bulunmuştur: "(Hz.) Muhammed Kur'an'ı huşu ile tilâvet ediyordu. Onun tilâveti insanları iman etmeye sevk ediyordu. Önceki peygamberlerin bütün mucizeleri bunu yapamadı⁴²."

Burada şöyle bir soru akla gelir: Acaba Kur'an'ın uzaktan dahi olsa musiki ile bir alakası var mıdır? Bu hususta merhum M. Tayyib Okıç şunları kaydetmiştir: "Fîlhakika Kur'an-ı Kerim'in nazmındaki ahenk ve tenasüp, bilhassa ayetlerin sonundaki kelimelerin (fâsılaların) birbirine uyması ve buna benzer birçok hususlar, bizi ilâhi

40 Osman Keskiöglü, *Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, 198.

41 Osman Keskiöglü, *Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, 199 (Râfiî'den naklen).

42 *Tefsiru'l-Menâr*, I, 203.

kelimada musiki unsurlarının bulunup bulunmadığı hakkında önemli bir soru ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bununla beraber şunu da kaydedelim ki bu mevzuya ayrı bir yazı tahsis eden Abdulvahhâb Hamûda (Musîka'l-Kur'an, Livâu'l-İslam, el-Kâhire, 1367/1948, I/10, 42-48) meseleyi tetkik ederken, dar manadaki musiki ile Kur'an-ı Kerim'in hiç bir ilgisi olmadığı neticesine varmıştır. Ancak geniş manadaki musiki ile bir irtibat kurmanın mümkün olabileceğine işaret eden bu müellif, "fâsıla"lardan başka bazı surelerin başında bulunan harflere bilhassa dikkat nazarımızı çekmiştir. Bunları bazı âlimler sesli remizler veya musiki işaretleri olarak telakki etmişlerdir. Bu nazariyeyi, "Kur'an-ı Kerim Tarihi"ni yazan Alman müsteşriki Prof. T. Nöldeke de benimsemiştir⁴³.

5. el-Ğayb

Ğyb kökünden türeyen ğayb, "gözden kaybolan, duyularla idrak edilmeyen, insan bilgisi dışında kalan şeye" denir⁴⁴. Bir şey ancak yaratıklara nispetle ğayb olur. Allah'a nispetle ğayb yoktur.

İnsan kavrayışının ötesindeki alanı işaret eden bu lafız, 50 ayette müfret (ğayb) olarak varit olmuştur. Gaybe iman insanın terakkiye yönelik adımlarının ilkinin oluşturur. Kur'an insan aklının erişemeyeceği ve ancak ilâhî ilmin geçerli olduğu yasak bir bölgenin var olduğunu bildirir. İnsanoğlu bu yasak bölgeye nüfuz etmeye muvafak olamayacaktır (Lokmân: 31/34). Kur'an, "Ğayb" olarak nitelenmiştir. Hz. Peygamber'e işaretle şöyle buyuruldu: *وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ* "O, gaybe ait haberlerde cimrilik etmez" (Tekvir: 81/24). Gördüklerini, aldığı vahiyleri aynen tebliğ eder. Bu ayet, "O, gaybe dair verdiği haberlerden dolayı suçlanamaz" şeklinde de anlaşılmuştur⁴⁵. Kur'an kıssaları da Allah'ın vahyettiği ğayb haberleri olarak tavsif olunmaktadır (Âli İmrân: 3/44). Kur'an'ın ğaybî haberler ihtiva etmesi onun i'câz vecihlerinden bir nevidir⁴⁶.

Kur'an'ın "ğayb" olarak isimlendirilmesi şu sebeplere dayanabilir:

1. Kendisine vahiy inenden başka beşerden hiç kimse onun künhünü bilemez⁴⁷.
2. Kur'an'ın önemli bir kısmını ahiret hayatına dair haberler oluşturur.

43 M. Tayyib Okıç, *Kur'an-ı Kerim'in Üslûb ve Kırâati*, 13.

44 Râğîb, *Müfredât*, Ğyb md., 366.

45 Nesefî, *Tefsîr*, IV, 336.

46 el-Bakillânî, *I'câzu'l-Kur'an*, Nşr. Memduh H. Muhammed, 1414/1993, 63; Zerkeşi, *Burhân*, II, 95-96; Muhammed Ebû Zehrâ, *el-Mu'cizetü'l-Kubrâ el-Kur'an*, el-Kâhire, 1390/1970, 311.

47 Muhammed Abduh, *Tefsîru Fâtihati'l-Kitâb ve Cüz'i Amme*, el-Kâhire, ts., 80.

3. Kur'an şهادeti gayb için bir vasıta yapar; Allah'ın varlığının, birliğinin ve haşirin en büyük delili olarak tabiat ve hadiselerini gösterir (Fussilet: 41/53).

4. Kur'an geçmişe, geleceğe dair haberler vermiş, insanların içlerinden geçirdiklerini izhar etmiştir.

a. Geçmişe dair: Önceki insanların başından geçen olayları görürcesine haber vermesi gaybe dair bir husustur. Kur'an'da önemli bir yer tutan bütün kıssalar buna örnek teşkil eder. Kur'an, sayılarına varıncaya kadar geçmişteki olaylar hakkında doğru bilgiler vermektedir. Meselâ, Hz. Nûh'un kavmi arasında 950 sene kaldığını bildirir. Ashab-ı Kehf'in mağarada 300 sene kaldığını ve 9 yıl da ilâve edenlerin bulunduğunu ifade eder ki, bu 9 sene şemsî ve kamerî yıllar arasındaki farktan ibaretir⁴⁸

b. Geleceğe dair: Kur'an geleceğe dair birçok haber vermiş, bu haberler bahsettiği gibi gerçekleşmiştir⁴⁹. Meselâ, Feth: 48/27-28 ayeti bu kabildendir. Ayrıca Kur'an'a muaraza yapılamayacağını işin başında haber vermiştir (Bakara: 2/24). Bu muhtevada başka ayetler de vardır⁵⁰. Kur'an gelecek ile ilgili haber verdi ve dediği gibi oldu. Böylece onun sıdkı anlaşıldı⁵¹.

c. İnsanların içinden geçirdikleri: Kur'an'ın insanların söz veya fiille dışı vurmaksızın içlerinden geçirdiklerini (veya tenhada yandaşlarıyla gizli konuşmalarını) haber vermesi, onun gaybî haberleri cümlesindedir⁵². Mücadele: 58/8, Enfâl: 8/7 gibi.

5. Kur'an önceki semavi kitap mensuplarının tahriflerini tashih etmiştir. Bu tahrifler şirk koşmak ve insanı ilâhlaştırmak suretiyle zirveye çıkmıştı. Medeni sureler, özellikle de Âl-i İmrân ve Bakara surelerinin önemli bir kısmı Yahudi ve Hıristiyanların bu tahriflerini açıklıyor. Bu hususa icmâlen işaret olunmaktadır. "Bu Kur'an, İsrailoğullarına, kendilerinin ayrılığa düştükleri şeylerin birçoğunu anlatıyor" (Neml: 27/76). İnançta düştükleri hataları da şöyle haber verilir. "Yahudiler: 'Uzeyr Allah'ın oğludur' dediler. Hıristiyanlar da: 'Mesih Allah'ın oğludur' dediler. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir. Sözlerini önceden inkâr edenlerin sözlerine benzetiyorlar" (Tevbe: 9/30). "Allah, Meryem oğlu Mesih'tir diyenler küfre girmiştir" (5/17).

6. Kur'an'ın gaybî haberlerinden sayılabilecek bir nevi de, insanlığın ilmî terakki-

48 Prof. Dr. Muhammed A. Drâz, *en-Nebeu'l-Azîm*, 7. tab', el-Kuveyt, 1413/1993, 38 [ez-Zeccâc'dan].

49 Bakillânî, *İnsâf*, 14; Zerkeşi, *Burhân*, II, 96.

50 Bakara: 2/96; Mâide: 5/67; En'âm: 6/65; Enfâl: 8/7; Yûnus: 10/92; 15/10 gibi.

51 Ebû Zehrâ, *el-Mu'cizetü'l-Kübrâ*, 315.

52 Zerkeşi, *Burhân*, II, 96.

sinden asırlarca önce tabiat hakkında verdiği bilgilerdir. Bu bilgiler çok sonraları ilim tarafından ancak bulunmuş ve tasdik edilmiştir.

Varlık sahası insanın görüp idrak ettikleriyle sınırlı değildir. İnsan ilahî bir lütuf-la gayb âlemine muttali kılınmakla sadece gözleriyle gördüklerinin hapsinde yaşamaktan ve aklıyla idrak ettiklerinin esiri olmaktan kurtulmuştur. “Gördüklerinize ve görmediklerinize kasem ederim” (Hakka: 69/38-39). Bütün görülebilen ve görülmeyen, gizli veya açık her şey, olmuş ve olacak bütün olaylar buna dâhildir. Atâ'nın güzelce açıkladığı gibi, “görülen âsâr-ı kudret, görülmeyen esrâr-ı kudrettir.”

6. Hakk, Hakku'l-Yakîn

Hakk kelimesinin aslı, “mutabakat ve muvafakat” demektir⁵³. Hakk Allah Teâlâ'nın vasfı olarak: “İnkârı mümkün olmayan, varlığı kabul olunması gereken⁵⁴” diye açıklanır. Bu kök Kur'an'da en çok zikrolunan maddelerden olup şu anlamları da ifade etmektedir: İslam (İsrâ: 17/81), adalet (Nûr: 24/25), doğruluk (Yûnus: 10/53, 55) vb.⁵⁵ Hakk 25 kadar ayette sarahaten Kur'an'ın ismi olarak geçmektedir.

بَلِّغْتَهُمُ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّامَ مَمْرُوحٍ فِي آيَاتِ رَسُولٍ مُّبِينٍ ﴿٥٥﴾ وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ

“Doğrusu, Ben bunları da, babalarını da kendilerine hakikat ve onu açıklayan peygamber gelinceye kadar yaşattım. Ama bu gerçek kendilerine gelince: 'Bu sihir-dir, biz bunu kabul etmeyiz' dediler” (Zuhruf: 43/29-30). “Hakk” Kur'an'ı, “Rasûlün Mübîn” ise Hz. Muhammed (s.a.s.)'ı işaret etmektedir⁵⁶. Kur'an ayetlerinin birbirini tasdik etmesi, aralarında hiçbir çelişkinin bulunmaması onun Hakk olduğunun delillerindedir.

Hakku'l-Yakîn

Ykn kökünden türeyen yakîn, bir nesneyi, şeksiz ve şüphesiz doğru bir inanç ile bilmeye denir⁵⁷ ki, ilmin sıfatından olup onun son mertebesi sayılır. Yakîn şüphenin çelişigi, ilim ise bilgisizliğin (cehlin) çelişigidir⁵⁸. “Yakîn marifetin üstündedir⁵⁹.”

İstılahta ise yakîn "bir şeyin gerçeğe uygun olduğuna kesinlikle inanmaktır⁶⁰."

53 Rağıb, *Müfredât*, hkk md., 125.

54 Ebû Bekr Ahmed el-Beyhakî, *Kitâbu'l-Esmâ ve's-Sifât*, Beyrût, ts, 27 (el-Halimî'den).

55 Dâmeğânî, *Kâmûsu'l-Kur'an*, 139.

56 Tabâtabâî, *Mizân*, XVIII, 98.

57 Seyyid Şerîf el-Cürçânî, *Kitâbu'l-Ta'rifât*, Nşr. G. Flugel, Beyrût, 1990, Yakîn md., 280.

58 İbnu Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, ykn md., XIII, 457.

59 Râğıb, *Müfredât*, ykn md., 552.

60 Cürçânî, *Ta'rifât*, Yakîn md., 280.

Ebu'l-Bekâ bu tarifi şöyle aktarmıştır: "Yakîn gerçeğe uygun, sabit, kesin inançtır⁶¹." Şüpheyi giderip işin gerçeğini anlama ve bilmeyi" de ifade eden yakîn, Kur'an'da ilimle ilgili üç kelimeye izâfetle kullanılır.

a) İlme'l-yakîn (102/7): Düşünmek ve bakmakla ulaşılan kesin bilgidir. Meselâ, duman çıkan yerde ateşin olduğunu biliriz. Buna delilimiz dumandır. Bu bilgimiz kesindir, çünkü zıddına şahit olmadık.

b) Ayne'l-yakîn (102/7): Gözle görerek bir şeyi bilip onda şüpheye mahal kalmayacak derecede bu bilginin kesin olmasıdır. Dumanın çıktığı yere gidip ateşi görmek, artık inkâr edilemeyecek derecede ateşi bilmemizi sağlar. İşte buna da gözle görerek ve müşahede ederek ulaşılan kesin bilgi manasında "ayne'l-yakîn" denir. Bu ilme'l-yakîn olandan daha üstündür.

c) Hakke'l-yakîn (56/95; 69/51) ise, bilgi ve müşahedeyle ulaşılan ilmi gerçekleştirmek, onun hakikatine ulaşmak ve ulaştığını bilmektir. Meselâ, ateşten istifade edip onunla ısınmak veya yemeğini pişirmek onun ateş olmasının mahiyetini ve hakikatini gösterir. Hakke'l-yakîn, ilim ve müşahedededen geçip bilfiil içinde tahakkuk ile yaşanan gerçektir. Kur'an kendisini yakînün bu son mertebesi ile nitelemiştir:

وَأِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ

"O Kur'an, Hakku'l-Yakîn'dir" (69/51). Onun Allah tarafından olduğu kesin gerçektir; bunda en ufak bir şüphe yoktur. Hz. Muhammed (s.a.s.) tarafından uydurulmuş değildir⁶². Bu husus Kur'an'ın i'câz vecihlerinden anlaşılmalıdır.

7. es-Sıdk, et-Tasdik, el-Musaddık

"Sıdk ve onu çelişği olan kizbin aslı, geçmiş veya gelecek, vaad veya başka şekilde olsun, söz hakkında mevzu bahistir ve söz nevilерinden sadece haber vermede (ihbari) kullanılır⁶³"; "Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?" (Nisâ: 4/87). Sıdk sözün hem vicdana hem de haber verilene mutabık olmasıdır; bunlardan biri eksik olursa bu söz tam sıdk olmaz. Sahibi sıdkı fiilinde aradığı için zekâta "sadaka" da denir (Tevbe: 9/103).

Kur'an'ın bir vasfı sıdk'tır.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَبَ بِالصَّدَقِ إِذْ جَاءَهُ الْبَيِّنَاتُ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ * وَالَّذِي جَاءَ بِالصَّدَقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ *

61 Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyât*, 2. tab', Beyrût, 1993/1413 Yakîn md., 979-980.

62 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 224.

63 Râğıb, *Müfredât*, SDK md., 277.

“Uydurduğu yalanı Allah'a mal eden yahut yanına kadar gelen sıdkı yalan sayan kimseden daha zalim biri olabilir mi? Kâfirler için cehennemde yer mi yok? Sıdkı getiren ve onu tasdik edenler var ya, işte her türlü fenalıktan korunanlar onlardır” (Zümer: 39/32-33).

Kur'an Allah tarafından indirilmiş; hakka, hakikate muvafiktir. Vaat ettiği her hususta sadıktır ve haber verdiği vukû bulacaktır. “Size vaat edilen mutlaka olacaktır” (Murselât: 77/7). “Size vaat edilen mutlaka doğrudur” (Zâriyât: 51/5). Kur'an başka ayetlerde de sıdk olarak isimlendirilmiştir⁶⁴. Bu kökten “doğru” demek olan sadık bir ayette azamet cemi ile ulûhiyyet hakkında varit olmaktadır. “Biz, muhakkak sadık olanlarız (وَأِنَّا لَصَادِقُونَ)” (En'âm: 6/146; 15/64).

Peygamberlerin de “sıdk” kökünden türeyen “sadık”, “sıddık” gibi sıfatlarla niteliklerini hatırlamamız gerekir⁶⁵. Bir yerde de mü'minlerin dili ile Allah ve Rasûlü hakkında gelmektedir: “Mü'minler saldıran o birleşik kuvvetleri karşılarında görünce: 'İşte bu, derler, Allah ve Rasûlünün bize vaat ettiği zafer! Allah da, Rasûlü de elbette doğru söylemişlerdir (وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ)’” (Ahzâb: 33/22). Bu siga, birçok yerde mü'minleri nitelemektedir⁶⁶. Sıdk, Allah, rasûller, Kur'an ve mü'minlere nispet olunmak suretiyle kutsi bir hal almakta, hak din ve mensuplarının en önemli şiarı olmaktadır.

et-Tasdik

Sıdk ile tasdik aynı kökten gelmektedir. “Tahkik olan her şeyde tasdik kullanılır⁶⁷.” Kur'an kendisi için sıdk, önceki semavi kitaplar için tasdiktir.

وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَى مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ
وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Bu Kur'an'ın Allah'tan olmayıp da birileri tarafından uydurulmuş olması asla mümkün değildir. O, daha önce indirilen kitapları tasdik eder ve farz edilen hüküm ve hakikatleri açıklar. Onda şüphe edilecek hiçbir taraf yoktur. Rabbülâlemin tarafından gönderilmiştir (Yûnus: 10/37).

Kur'an lügatinde İslam hususi bir dinin ismi değildir, bütün nebilerin ona davet ettiği ve tâbilerinin intisap ettiği dinin adıdır. Nitekim Nuh (a.s.)'ın kavmine şöyle dediğini görüyoruz: “Bana Müslümanlardan olmam emredilmiştir” (Yûnus: 10/72). Hz.

64 Bkz. Âli İmrân: 3/95; En'âm: 6/153; Kehf: 18/27; Enbiyâ: 21/18.

65 Meselâ, bkz. Kehf: 19/ 41, 54, 56.

66 Âli İmrân: 3/17 gibi.

67 Râğıb, *Müfredât*, Sdk md., 278.

İbrahim bu dini kendi evlatlarına vasiyet ettiği gibi Yâkub da böyle yaptı ve şöyle dedi: “Evlatlarım! Allah sizin için bu dini seçti. Sakın Müslümanlıktan başka bir din üzere ölmeyin” (Bakara: 2/132). Yakub'un oğulları babalarına cevap veriyorlar: “Senin ilahına, senin ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilahı olan tek ilaha kulluk ederiz. Ve biz ancak ona bağlı Müslümanlarız” (Bakara: 2/133). Musa (a.s.) kavmine şöyle söylüyor: “Ey kavmim! Siz Allah'a iman ettiniz, ona tam bir teslimiyetle bağlandınızsa, öyleyse yalnız ona dayanıp güvenin!” (Yûnus: 10/84). Havariler İsa (a.s.)'a şöyle söylüyorlar: “Allah'a inandık, şahit ol, biz Müslümanlarız” (Âli İmrân: 3/52). Hatta kitap ehlerinden bir grup Kur'an'ı işitince, “ona inandık, o Rabbimizden gelen gerçektir. Zaten biz ondan önce de Müslümanlar idik” (Kasas: 28/53). Hülâsa “İslam” isminin, Kur'an'da bir şiar olarak ilk tarihî asırlardan Hz. Muhammed (s.a.s.)'ın nübüvvetine kadar nebilerin ve onlara tâbi olanların dilinde dolaştığını görüyoruz. Sonra Kur'an Hz. Muhammed (s.a.s.)'ın yeni bir din getirmediğini beyan ediyor. “O, 'Dini doğru anlayıp hükümlerini uygulayın ve o hususta tefrikaya düşmeyin' diye, din esasları olarak Nuh'a emrettiğini, hem sana vahyettiğimizi keza İbrahim'e, Musa'ya, İsa'ya emrettiğimizi sizin için de din kıldı” (Şûrâ: 42/13). Peşinden, nebilerin ve onlara tâbi olanların siresini sunduktan sonra onları bir tek cemaatte tanzim edip, onların hepsini bir tek ilâhî ve bir tek şeriâtı olan bir tek ümmet yaptı. “İşte bu sizin ümmetiniz, bir tek ümmettir. Rabbiniz de benim. Yalnız bana kulluk edin” (Enbiyâ: 21/92).

Bu temel akidede bütün dinlerin peygamberleri müttefiktir. Bu özel gayeye ulaşmak, dinin birliği realitesini pekiştirmek için kıssalar toplu olarak zikrediliyor. Kur'an'ın isimleri dinin birliğine işaret etmektedir. Bu husus kıssalar vasıtasıyla tafsilatlı olarak anlatılmakla beraber Kur'an'ın eşsiz belâğatı, bunu bir tek kelime -tasdik sözcüğü- ile ifade eder. Bu sözcük bu gerçeği ispat hususunda âdetâ bir mühür vazifesi görür⁶⁸.

el-Musaddık

Musaddık doğrulayıcı anlamını ifade eder. Nübüvvetin, dolayısıyla dinin birliğine delâlet eden bir sıfat olup rasûllerle birlikte kitapları da nitelemektedir. İnsan, fitrî bir mantıkla, ilâhî bir gerçeğin başka bir ilâhî gerçekle tenakuza düşebileceğini pek kabul etmez. Dün değişmez bir gerçek olarak sunulan şeyin bugün zamanının geçtiği, artık işe yaramaz ve hatta zıddıyla değiştirilmesi gerektiği söylenecek olsa; bu du-

68 Bu konuda geniş bilgi için bkz. *Mevkîfu'l-İslâm mine'l-Edyâni'l-Uhrâ ve Alâke-tuhu bihâ*, [ed-Dîn Buhûs Mumehhede li Dirâset Târîhi'l-Edyân, el-Kuveyt, 1410/ 1990) kitabının sonunda].

rum kafamızı karıştırır ve bu iki şeyden birisinin yanlış olduğu düşüncesine bizi sevk eder. Nitekim bir fikir üzerinde salâhiyetli kişilerin ittifakı onun doğruluğunun bir işareti sayılmaktadır. Bu bakımdan bir inanç sistemi onu destekleyen ve böylece kendisine olan itimadı pekiştiren ne kadar çok otoriteyi etrafına toplarsa, ruhlara olan tesiri de o nispette artar. Salâhiyetli kişilerin çekişmesi bizi şaşırır, kargaşaya sürükler ve biz iç huzurumuz için zaruri olan dengeyi sadece onların ittifaklarında buluruz. Gerçekten başkalarının da aynen bizim gibi düşündüklerini insanlığın büyük dehalarının aynı görüşte birleştiklerini, Allah'ın peygamberlerinin birbirlerini teyit edip desteklediklerini görmek huzur verici bir şeydir.

İşte Kur'an bu fikir üzerinde kuvvetli ve ısrarlı bir şekilde durmuştur. O, bütün peygamberlerin Allah'ın himayesinde tek ve bölünmez bir cemaat teşkil etmelerinin (Enbiyâ: 21/92) yanı sıra, bu birliğin başlangıçta bütün insanlığın birliği olduğunu, ancak sonrakilerin ya ilâhî emirlerin bir kısmını unutmaları (Mâide: 5/13-14) ya da bu emirleri noksan bir şekilde takdim etmeleri⁶⁹ veya hırs ve menfaatleri peşinde koşmaları yüzünden ihtilafa düşüp bölündüklerini⁷⁰ açıkça belirtmiştir.

Hız. Yahyâ, Hız. İsâ'yı musaddıktır (Âli İmrân: 3/39). Hız. İsâ Tevrât'ı musaddıktır: (Saf: 61/ 6). İncil Tevrât'ı musaddıktır: (Mâide: 5/46). Hız. Muhammed (s.a.s.) Tevrât'ı musaddıktır: (Bakara: 2/101, 285). Kur'an önceki rasûlleri ve tahrif olunmadan önce ilâhî kitapları tasdik etme anlamında musaddıktır⁷¹.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ

“De ki: Allah'ın izniyle Kur'an'ı kendinden öncekini doğrulayıcı ve inananlara yol gösterici ve müjdecisi olarak senin kalbine indirdiği için Cebrâil'e düşman olan kimdir” (Bakara: 2/97). Kur'an'ın kendinden önceki kitapları musaddık (doğrulayıcı) olduğuna on bir yerde işaret edilmektedir⁷².

Bütün bu ayetlerde geçen, مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ, “kendinden öncekini doğrulayıcı...” ibaresinden, yerine göre Tevrât veya İncil yahut her ikisi birlikte ya da geçmiş bütün semâvi kitaplar, suhuf ve rasûller kast olunur.

Bu konuda, Kur'an bize şunu öğretiyor: Gönderilen her rasûl, nâzil olunan her kitap kendinden öncekini tasdik ve teyit edici olarak gelmiştir. İncil, Tevrât'ı tasdik ve te-

69 Bakara : 2/75; Mâide: 5/13, 41.

70 Bakara: 2/146, 174, 253; Yûnus: 10/19.

71 Zerkeşi, *Burhân*, I, 279.

72 Bakara: 2/41, 89, 91; Âli İmrân: 3/3; Nisâ: 4/47; Mâide: 5/48; En'âm: 6/92; Fâtür: 35/31; Ahkâf: 46/12, 30.

yt etmiştir. Kur'an, İncil, Tevrât ve ondan önce geçen kitapların hepsini tasdik ve teyit etmiştir (Âli İmrân: 3/81). Allah Teâlâ her nebîden yanındakini tasdik edici bir rasûl gelince ona inanıp yardım edeceğine dair söz (misâk) almıştır (Mâide: 5/46, 47, 48).

Şu kadar var ki, bir kimse burada şöyle bir sorabilir: Semavi kitaplar arasındaki bu bütüncül (küllî) birbirini tasdik etme meselesi, sonra gelen kitapların öncekileri yenilemesi ve onları hatırlatmasından ibaret değil midir? Durum böyleyse, onlarda mana olarak bir değişiklik, hüküm olarak bir ayrılık-gayrılık yoktur. Yoksa tebdil ve tadil etmişse, tasdik ettiği nasıl söylenebilir? Kitaplar arasındaki bu küllî birbirini tasdik etme meselesi, sonra gelenin öncekine göre hiçbir değişiklik göstermesi midir? Gerçek durum bu mudur?

Cevap: Gerçek durum bu değildir. İncil, Tevrât'ın bazı hükümlerini tadil etmek üzere gelmiştir. Zira Hz. İsa, İsrailoğullarına haram olan bazı şeyleri helâl kılmak için geldiğini bildirmiştir (Âli İmrân: 3/50). Keza Kur'an, İncil ve Tevrât'ın bazı hükümlerini değiştirmek üzere gelmiştir. Çünkü O, Hz. Muhammed'in insanlara güzel olan her şeyi helâl kılmak, her türlü kötü, habis şeyi haram kılmak, üzerlerindeki ağırlıkları, sırtlarındaki zincirleri kaldırıp atmak üzere geldiğini ilân etmiştir (A'râf: 7/157).

Semavi şeriatların hepsi topluca ve tafsilatlı olarak doğrudur, adalettir. Hepsi baştan sona birbirini tasdik eder. Lâkin tasdik iki kısımdır: a) Öncekini yerinde bırakıp devam etmesine izin vermek üzere tasdik; b) Geçmişteki şartların sınırlarında bırakmak şartıyla tasdik. Çünkü semavi şeriatlar iki nevi hüküm ihtiva etmektedir:

1. Ebedî hükümler: Bunlar yerlerin ve şartların değişmesiyle değişmez. Dokuz öğüt vb. gibi. Şayet geçmiş şeriata mensup olanların teşriin bu nev'ini unuttukları veya görmezden geldikleri farz sayılsa bile, takip eden şeriat onun mislini yani öncekinin muhtevasını hatırlatmak ve pekiştirmek için tekrar getirmiştir.

2. Muvakkat hükümler: Uzun veya kısa süreli hükümlerdir ki, vakti gelince sona erer. Takip eden şeriat, yeni yeni ortaya çıkan durumlara daha muvafık hükümlerle gelir... Bu, -Allahu A'lem- şu ayet-i kerimenin tevilidir. "Biz daha hayırlısını veya benzerini getirmedikçe, herhangi bir ayetin hükmünü neshetmez veya ertelemeyiz. Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilmez misin?" (Bakara: 2/106).

Semavi şeriat bu her iki nevi hükümlere şamil olmasaydı beşer topluluğunun sadeti için zaruri olan şu iki unsur, yani beşeriyetin hazırını mazisine bağlayan devamlılık unsuru ile daha faziletli, daha kâmil bir geleceğe yönelik olarak hazırı gelişme ve terakkiye hazırlayan inşa ve tecdit (yeniden yapılanma) unsuru bir araya gelmezdi⁷³.

73 Drâz, Mevkifu'l-İslâm.

Kur'an'ın musaddık vasfı hakkaniyetinin bir delili olarak sunulur. “İnkâr edenler, müminler hakkında şöyle derler: 'Bu İslam dini eğer önemli ve değerli bir şey olsaydı, bu Müslümanlar onu anlamakta bizi geçemezlerdi.' Kendileri bunu başaramayınca 'Bu zaten eski bir yalan!' deyip geçiştirmek isterler. Bundan önce, bir rehber ve rahmet olarak Musa'nın Kitap'ı vardı. Bu ise zalimleri uyarmak, müminleri müjdelemek üzere indirilmiş, kendinden öncekileri tasdik eden Arapça bir kitaptır” (Ahkâf: 46/11, 12).

Kur'an'ın, Allah'ın risaletini açıklamada Tevrât'la paralelliği, insan hayatı için bir nizam oluşu ve başkalarıyla ilişkilerinde kolay tatbik edilir bir metot olması az önce geçen ayetin hedeflediği gibi, Kur'an'ın nüzûlünün doğruluğuna ve vahyolunduğuna bir delildir. Bundan müsteşriklerin tervic ettiği şu iddiaya bir yol bulmak gerekmez. Buna göre güya bu paralellik, Hz. Muhammed (s.a.s.)'ın, Yahudilerin kitabından etkilenmesinden kaynaklanmıyor. Zira Kur'an'da, Hz. Musa'nın risaleti olan Tevrât'taki malumat teyit olunurken, bunun yanında Yahudilerin bu risalete ilavelerini, tahrif ve tevillerini de açığa çıkarmıştır. Binaenaleyh Kur'an risaletin mikyasıdır. “Bu Kur'an, ihtilafa düştükleri hususların pek çoğunu İsrailoğullarına anlatmaktadır” (Neml: 27/76). Eğer Kur'an, -bu müsteşriklerin yaymaya çalıştığı gibi- Hz. Muhammed (s.a.s.)'ın telifi olsaydı, haddizatında hak olan Hz. Musa dönemindeki Tevrât ile İsrailoğullarının ilâve, tahrif ve tevilleri olan batullarının arasını ayırmazdı⁷⁴.

8. Hablullâh

Habl dilde ip, halat anlamını ifade eder. Mecazi manada “ahid ve anlaşma” anlamında kullanılır⁷⁵. Al-i İmrân suresinin 112. ayetinde ise “İslam” anlamını ifade eder. Şu ayette Kur'an'ın ismi olarak gelmektedir:

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا

“Topluca Allah'ın ipine yapışın, ayrılığa düşmeyin” (3/103). Katâde, Suddî, İbn Mesûd ve Dahhâk'a göre bu ayette geçen Hablullâh'dan maksat Kur'an'dır⁷⁶. Çünkü Kur'an'a sıkı sıkıya tutunan hidayete ulaşır ve Allah'ın yakını olur. Şu hadis bu manayı teyit etmektedir: “Allah'ın kitabı gökten yere uzatılmış Allah'ın bir ipi (habl)dir⁷⁷.”

9. es-Suhuf

Suhuf kelimesi sekiz ayette gelmiştir. İki yerde önceki kitaplar (es-Suhufu'l-Ülâ)

74 Arefe, *Nakdu Metâin*, 72.

75 Rağıb, *Müfredât*, Hbl md., 107.

76 İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, I, 483; krş. Suyûtî, *İtkân*, I, 179.

77 Müslim, *Fadâilu's-Sahâbe* 37; Tirmizî, *Menâkıb* 31; Ebû Dâvûd, *Fadâilu'l-Kur'an*, 1.

olarak nitelenmiş ve Kur'an'daki esasların bu semavi sayfalarda da yer aldığı vurgulanmıştır (Tâ hâ: 20/133; A'lâ: 87/18). Yazılı sayfeleri iki kapak arasında toplayan anlamına gelen "mushaf" da bu kökten gelmektedir. İki yerde suhuf kelimesinin Kur'an'ı nitelenmesi, onun yazı ile tespitine delâlet eder.

فِي صُحُفٍ مُّكْرَمَةٍ

"O ayetler değerli sayfeler içindedir" (Abese: 80/13).

رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً

"O kesin delil de: İçinde hak, hikmet ve adaletin ifadesi olan yazılar ihtiva eden tertemiz sayfaları okuyan ve Allah tarafından gönderilmiş bir Rasûldür" (Beyyine: 98/2). Suhufu mutahhara ile Kur'an işaret olunmaktadır⁷⁸. Bütün semavi kitaplar suhuf olarak isimlendirilmiştir. Semavi kitapların aynı isimleri almaları birbirlerini tasdik etmelerine ve kaynaklarının birliğine delâlet eder.

B. KUR'AN'IN KORUNACAĞINI BİLDİREN İSİM VE SIFATLARI

Kur'an Allah katından olup onun korumasındadır. Önceki semavi kitaplar tahrif olunduğundan⁷⁹ Kur'an onları tashiî etmektedir. Binaenaleyh Kur'an'ın korunmuşluğu önceki kitapları ve peygamberleri de bir nevi koruma ve tebirdir. Bu korumanın "Biz" zamiri ile ifade edilmesine değinelim.

Peygamber Efendimize kitap verilmesi müfret zamirin (Kehf: 18/1) yanı sıra, azamet cemi zamiri ile de bildirilir. "Elbette Biz sana seb-i mesânî ile şu yüce Kur'an'ı verdik" (Hicr, 87). Seb-i mesânî, Kur'an'ın bir sıfatıdır. "İnsanlar arasında Allah'ın sana bildirdiği şekilde hükmetmen için Biz sana kitabı gerçeğin, hakkın ta kendisi olarak indirdik. (...)" (Nisâ, 105). Bu ayet-i kerimedeki azamete delalet eden ۞ cemi zamiri vahiyde vasıtanın bulunduğuna işaret ettiği gibi, بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ (Allah'ın sana bildirdiği şekilde) da müfret hükmünde olan lafze-i celâl manaları ilham etmekle vasıtanın bulunmadığına işaretir⁸⁰. "Kur'an'ı Biz indirdik, onun koruyucusu da Biziz Biz" (Hicr, 9).

Kur'an'ın korunmasının birinci safhası: Allah Teâlâ vahyin iletilmesinde melek görevlendirmiştir. Kur'an'ın Levh-i Mahfuz'dan alınması, dünya semasına getirilmesi ve buradan Allâh Rasûlüne iletilmesi (vahiy) işinde Cebrâil'in ve onun yardımcı meleklerinin görev aldıkları anlaşılmaktadır.

78 Ebu's-Suûd, *Irşâd*, IX, 184.

79 Bkz. Doç. Dr. Hikmet Tanyu, "Yahudiliğin Kutsal Kitapları ve Esasları, İlmî İnceleme ve Tenkidi", A.Ü. İlahiyât Fakültesi Dergisi, Yıl: 1966, Cilt: 14, Ankara, 1967, 110-114.

80 B. Said Nursi, *Risale-i Nur Külliyyâtı*, II, 1267 (I. İcâz).

İkinci safha: Bu safhadaki koruma işinde Peygamber Efendimiz, sahabe, tâbiun, tebeu tâbiin ve sonraki nesil Müslümanlar pay sahibidir. Şöyle ki: Peygamber Efendimiz kendisine nasıl iletildiyse Kur'an'ı öyle tebliğ etti ve vahiy kâtiplerine yazdırdı. Kur'an'ın anlaşılması ve yaşanması konusunda sünnet ve siretiyle bize yol gösterdi; bir model ortaya koydu. Sahabe okudu, yazdı, ezberledi, yaşadı, sünneti takip etti. Kur'an Hz. Ebû Bekir döneminde iki kapak arasına getirildi (mushaf), Hz. Osman zamanında çoğaltıldı. Müslümanlar Kur'an'ı nüzulünden itibaren korumaya aldı. Koruma olayının bir boyutu daha vardır: Kur'an'ın nüzûlünden günümüze değin her bir kelimesi, hareketleri sükûnlarıyla nasıl mahfuz kalmış ise, onun kelimelerinin, cümlelerinin manaları da öyle korunmuştur. İslam kalemiyle telif olunmuş İslami ilimler kitaplarının her birinin gayesi Kur'an kelimelerinin, cümlelerinin anlamlarını koruma altına almaktır. Lügat kitapları, tefsir ve tefsir usulü kitapları ve öteki İslamî ilimler kitapları Kur'an kelimelerinin, cümlelerinin manalarını değişikliğe maruz kalmasına fırsat vermeksizin muhafaza etmek için kaleme alınmıştır. Binaenaleyh Allah'ın Kur'an'ı okumak, yazmak, açıklamak, mealini hazırlamak, ezberlemek, anlamak, yaşamak, başkalarına öğretmek, yayılmasına vesile olmak vb. girişimlerle onun korunmasına katkıda bulunanları kendisine nispet ettiği ve "Biz" in şümûlüne dâhil ettiği anlaşılmaktadır. Bu kutsi dairede yer alan beşeri unsurlar "Zikri koruma" da pay sahibidir; herkes kendi samimiyeti, cehti ve katkısıyla bu "Biz" e dâhil olabilir. Allah'ın kitabına hizmette görev alma önceki peygamberlerden beri devam eden kutsi bir gelenektir (Mâide: 5/44).

"Önceki peygamberlere verilen mucizeler Allah Teâlâ'nın filleri cümlesindedir. Allah Teâlâ'nın fiili, O yaptıktan sonra sona ermesi mümkündür. Kur'an mucizesi ise Allah Teâlâ'nın kelimelerinin sükûnundan onunla bâkidir⁸¹."

Kur'an'ın hem mana ve hem de lâfız yönünden korunacağını, onun yüceliğinin, azametinin, izzetinin sürekliliğini bildiren isim ve sıfatlardan birkaç numune sunulmuştur.

1. el-Kur'an

Kre kökü 17 ayette fiil şeklinde gelir. Münhasıran Kur'an'ı, öteki semavi kitapları, amel defterini okumayı ifade eder. "Kur'an okumak istediğin zaman kovulmuş şeytandan Allah'a sığın" (Nahl: 16/98). "Kur'an okuduğun zaman seninle ahirete inananların arasına gizli bir perde çekeriz" (İsrâ: 17/45). Allah Teâlâ, Kur'an okumayı kendine nispet etmek suretiyle onun kadrini yüceltmıştır. "Sana Kur'an'ı

81 Dr. Sa'duddin S. Sâlih, *el-Mu'cizetu ve'l-l'câz fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, 2. tab', el-Kâhire, 1993, 29.

okuduğumuz zaman onun okuyuşunu takip et” (Kıyâmet: 75/18). “Yaratan Rabbinin adıyla oku. Oku, Rabbin en büyük kerem sahibidir” (Alak: 96/1-3). “Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size rahmet edilsin” (A'râf: 7/204). Kur'an'ın Hz. Peygamber'e vahyolunması bu kök ile ifade olunmaktadır. “Sana Kur'an'ı okutacağız ve sen unutmayacaksın” (A'lâ: 87/6). “Ve bana Kur'an okumam emredildi” (Neml: 27/92).

Allah Teâlâ mesajına gerek bir bütün gerek cüz olarak Arapların sözlerine verdiklerinden farklı isimler vermiş⁸² ve bu isimlerde kelimelerin ihtiva ettiği sırlarla kök manaları gözetilmiştir. Bu isimlerden biri Kur'an'dır. “Kur'an”, Hz. Muhammed (s.a.s.)'a nâzil olan kitaba verilen isimlerin en meşhuru ve Mushaf-ı Şerîf'te de en çok geçendir (70 defa). Kur'an ismi şu vasıflarla gelir: Kur'an Mübîn (Hicr: 15/1); Kur'an Hakîm (Yâsin: 36/2); Kur'an Mecîd (5Kâf: 0/2); Kur'an Kerim (Vâkî: 56/77); Kur'an Zi'z-Zikr (Sâd: 38/1); (Cinlerin diliyle) Kur'an Aceb (Cinn: 72/1), Kur'an Azîm (Hicr: 15/87).

وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ

“Elbette biz sana seb-i mesânî ile şu yüce Kur'an'ı verdik” (Hicr: 15/87). Seb-i mesânî: Fatiha suresidir.

Kur'an azimdir; akıl onu ihata edemez. Onun lütfü kesilmez, bereketi tükenmez; i'cazı devamlı, ilimleri yeni, hayrı ise bereketlidir. Kitaplar arasında da en büyük kitaptır.

Kur'an isminin “okumak” anlamına gelen القُرْآن den türediğine delil olarak şu hususları gösterilir:

1. Kur'an'ın ilk nâzil olan ayetinin اِقْرَأْ “oku” diye başlaması.
2. Allah Teâlâ'nın Kur'an okumayı kendine nispet etmesi (Kıyâmet: 75/18).
3. Okuma anlamına gelen القُرْآن kökünün Kur'an'da yaklaşık 90 defa gelmesi.

4. Cibril ile Hz. Peygamber arasında yapılan muhaverenin “oku”maya dair olması (Buharî, Bed'u'l-Vahy, 3). Zira bazen önemli bir olay adını onu meydana getiren önemli unsurlardan birinden almaktadır.

5. Kur'an yeryüzünde en çok okunan kitaptır.

İlâhî vahye “Kur'an” adının verilmesi onun göğüslerde muhafaza edileceğine işaret eder. Bu apaçık Arapça vahye öyle ehemmiyet verilmiştir ki, sapasağlam koru-

82 Dr. M. Halife, *el-Istişrâk ve'l-Kur'anu'l-Azîm*, Arapçaya Çev. M. A. Şahin, el-Kâhire, 1414/1994, 31.

nup tahrifattan uzak tutulması tazmin edilmiştir. Çünkü öteki kitaplarda olduğu gibi ne sadece yazı ile ne de sadece ezbere nakledilmiştir. Onun yazılı olarak gelişi tevâtür yoluyla nakline, tevâtür yoluyla nakli de, sağlam ve hassas belgelere istinat eden yazı ile tespit edilmesine tam uygundur⁸³.

Kur'an'ın iki ismi olan "Kur'an" ile "kitap"ın önemli bir münasebeti vardır. Kur'an adında "lisanlarda okunması", kitap adında da "kalemle yazılması" anlamı gözetilmiştir. Bu her iki isim de fiilen vuku bulan durumu anlatmaktadır. "Kur'an'ı bu iki tarzda adlandırmakla onun sadece bir yerde değil iki yerde muhafazasına itina gösterilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Yani onun hem sadırlarda (gönüllerde) hem de satırlarda korunmasına işaret olunmuştur. Böylece "birinin unutulması halinde öbürü hatırlar⁸⁴."

L. Massignon Kur'an hakkında şunları kaydeder: "İlk kıraat ve tilâvet kitabı dolayısıyla hayat bilgisi el kitabı, ibadetin yegâne tilâveti ve nizamı, dini hukuk külliyyatı ve derin tefekkür (meditation) kitabıdır. Kısacası İslam mantalitesini ortaya çıkaran kitaptır⁸⁵."

2. el-Kitap, Kütübün Kayyime

Kitap'ın aslı toplamak, bir araya getirmektir. Harfleri bir araya getirdiği için (yazıya) "kitabî" denir. Kur'an'ın bir ismi olan "kitap" bu köktendir; çünkü kıssaları, ayetleri, hükümleri, haberleri hususi vecihlerde bir araya getirmiştir⁸⁶. Ktb maddesi, Kur'an'da sıklıkla gelir. Bu kök, fiil olarak muhtelif sigalarıyla 50 yerde, ismi-i fâil olarak müfret ve cemi' halde (kâtib, kâtibûn, kâtibîn) 7 yerde gelir. "Kitap" 255 yerde, onun cemisi "kutub" ise 6 yerde gelir ve ağırlıklı olarak vahye, semavi mesaja işaret eder. "Kitap" kelimesinin Kur'an'da ifade ettiği başlıca manalar şunlardır:

a. Semavi, ilâhî vahiy, Allah'ın indirdiği kitap⁸⁷. Allah katından gelen vahyin bir adı da "kitab-ı münîr" (Aydınlık kitap)tır (Lokmân: 31/20). İlk peygamberden son peygambere, bütün Rasûllere ve nebilere bildirilen vahyin kaynağı Ümmü'l-kitap'tır. Ümmü'l-kitap (kitabın anası), Allah katındadır (Ra'd: 13/39). Kitabın ilmi de Allah katındadır (Ra'd: 13/43). Bunun bir adı da Levh-i Mahfûz (korunmuş levha)dur. Kitap kelimesi, birçok ayette bunu işaret etmektedir. Kur'an kitab-ı meknûn (korunmuş kitap/ Levh-i Mahfûz)dadır (Vâkıâ: 56/78).

83 Subhi's-Sâlih, *Mebâhis*, 17.

84 Drâz, en-Nebeu'l-Azîm, 12-13; Krş. Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, 52.

85 M. Tayyib Okıç, *Kur'an-ı Kerim'in Üslûb ve Kıraati*, 2 (L. Massignon, Situation... 16'dan naklen).

86 Zerkeşi, *Burhân*, I, 276.

87 Bakara: 2/285; Âli İmrân: 3/79; Nisâ: 4/136 gibi.

b. Kitap birçok ayette münhasıran Kur'an'ı işaret eder. “İşte o kitap, kendisinde hiç şüphe yoktur” (Bakara: 2/2). Kitabellâh (Fussilet: 41/3), kitap hakîm (Yûnus: 10/1), kitap mübîn (Yûnus: 12/1), kitabı Rabbik (Kehf: 18/27), kitap aziz terkipleri Kur'an'ı niteler (Bakara: 2/101). Kur'an'ın ilâhiliğini ispat sadedinde Hz. Peygamber'in daha önce herhangi bir “kitap” okumadığı bildirilir (Ankebût: 29/48).

c. Kitap umumi manada önceki peygamberlere verilen kitaplara işaret ettiği gibi (En'âm: 6/89), Tevrât'ı da işaret eder (Bakara: 2/44). Bir ayette kitab-ı müstebin (açık ifadeli kitap) (Saffât: 37/117), başka bir ayette de kitabellâh Tevrât'ı niteler (Mâide: 5/44). Kitap hem Tevrât'ı hem de İncil'i işaret eder (Bakara: 2/113). “İbrahim ailesine kitap verilmiştir” (Nisâ: 4/54). “Yahyâ, kitabı kuvvetle tut” (Meryem: 19/12).

d. Kitap birçok ayette kişinin dünyada işlediği fiillerinin kaydolunduğu ve ahirette hazır bulacağı defter, tutanak, sicil anlamını ifade etmektedir. “O gün her ümmeti toplanmış görürsün. Her ümmet kendi kitabına çağırılır: Bugün yaptıklarınızın karşılığını bulacaksınız!” (Câsiye: 45/28).

e. Kitap “Allah'ın ezelde insanlar için tayin ettiği vaadi, takdiri” anlamını ifade eder (Âli İmrân: 3/145). “Allah'ın izni olmadan hiç bir kişi ölemez. Ölüm belirli bir süreye göre yazılmıştır (kitabın müeccelâ) (..)” (Âli İmrân: 3/145).

Bakara, Hûd, Yûnus, Yûsuf, Ra'd, İbrâhim, Hicr, Kehf, Şuâra, Neml, Kasas, Lokmân, Secde, Zümer, Ğâfir, Fussilet, Zuhruf, Duhân, Câsiye, Ahkâf, Tûr, Cuma surelerinin başlangıç ayetlerinde “kitap”, Kur'an'ın ismi olarak gelmektedir. Kur'an'ın tamamına kitap denildiği gibi (Fussilet: 41/3), bir kısmına da kitap denilmiştir (Ankebût: 29/51). Vahye kitap denmesi onun yazılarak bir araya getirileceğine işaret eder. Çünkü yazı harfleri bir araya getirmek ve lâfızları yazıya dökmektir⁸⁸. Mukaddes metin sadece hafızalarda korunacak ayetlerin mecmûu değildir; o aynı zamanda yazılı bir “kitap”tır. Bu iki unsur devamlı olarak birbirini destekler ve kontrol eder.

Kütübün Kayyime

Bir ayette Kur'an'ın muhtevasına işareten “kütübün kayyime” denir.

رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً * فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ *

“Allah tarafından gönderilen rasûl; hak, hikmet ve adaletin ifadesi olan kitaplar ihtiva eden tertemiz sayfaları okuyor” (Beyyine: 98/2, 3). “Mutahhar (tertemiz) sahifelerde kıymetli, adaletle hükmeden, dosdoğru kitaplar vardır. Bu kitaplarda hata yoktur; çünkü Allah katındandır⁸⁹.” “Doğru sabit kitaplar, bozulmaz, payidar hak ya-

88 Subhi's-Sâlih, *Mebâhis*, 17.

89 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII, 656.

zıları o temiz sahifelerin içindedir⁹⁰.” Kur'an'ın bu sıfatı daha önce gelen kitapların özünü ihtiva ettiğini ifade eder⁹¹.

3. el-Azîz

İzz yerine göre kuvvet, şiddet, galebe, değer yüksekliği anlamlarına gelir. “İzzet, mağlup olmaya mâni olan durum (üstünlük) demektir⁹².” Azîz, izz masdarından sıfat olup, Kur'an'da geçen Esmâ-yı Hüsnâ'dandır⁹³. Allah'ın vasfı olarak Azîz, “kendisine üstün gelinemeyen güçlü”, “eşi benzeri olmayan” şeklinde tarif edilmiştir⁹⁴. Ayrıca “ender olmak, eşi benzeri bulunmamak” anlamlarını da ifade eder. Bu anlamda bir ayette Rasûlüllâh (s.a.s.)'i nitelemektedir (Tevbe: 9/28). Muarazaya yeltenenleri aciz ve akim bıraktığından Kur'an aziz diye tavsif olunmuştur⁹⁵.

وَأِنَّ لِكِتَابٍ عَزِيزٍ

“Muhakkak ki o, aziz bir kitaptır” (Fussilet: 41/41). Kur'an, aziz oluşuna zamanı şahit tutar: “O, ancak bütün âlemlere öğüttür. Bir süre sonra onun verdiği haberlerin hakikat olduğunu gayet iyi bileceksiniz” (Sâd: 38/87-88). Kur'an'ın aziz oluş vechilerinden biri de, hüccetinin kuvvetli oluşu ve batılı darmadağın etmesidir. “Hayır, biz Hakk'ı batılın üstüne atarız da o onun beynini parçalar, derhal onun canı çıkar. (...)” (Enbiya: 21/18). “Onda her galip gelmeye çalışanı alt eden ender bir kuvvet; her âlimin ilminin yanında sönük kaldığı bir ilim; her âlimin, şairin, yazarın ve liderin kuvvetinden üstün bir kuvvet vardır. Üstelik nesiller ve asırlar değiştiği halde ondaki bedî, nefis, nadide manalar tükenmiyor. Hatta öyle anlaşılıyor ki dünyanın ömrü bitse dahi insanlar, onun ihtiva ettiği hakikatlerin hepsini ihata edememiş olacaklar⁹⁶.”

Kur'an'ın aziz oluşu şu açılardan da tezahür etmektedir: Kur'an'ın benzeri getirilememiştir; çünkü o üslûbunda, belâğatında, hikmetinde, hükümlerinde, mütesâbi-hinde mücizdir. “De ki: Kasem olsun, eğer insanlar ve cinler şu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine arka olup yardım etseler, yine onun benzerini getiremezler” (İsrâ: 17/88). Kur'an'ı değiştirmek, tahrif etmek, geçersiz kılmak mümkün değildir. Çünkü onu korumayı bizzat Allah Teâlâ deruhte etmiştir. O kalplerde ve gönüllerde en yüce değere sahiptir (Abese: 80/13, 14). Kur'an, aziz vas-

90 M. H. Yazır, *Hak Dini*, IX, 5990.

91 Fîrûzâbâdî, *Basâir*, kym md., IV, 310.

92 Râgıb, *Müfredât*, azz md., 333.

93 6/96; 27/78; 36/38; 40/2; 41/12.

94 Beyhakî, *Kitâbu'l-Esmâ ve's-Sıfât*, 51 (Hattâbî'den).

95 Zerkeşî, *Burhân*, I, 279.

96 Drâz, en-Nebeu'l-Azîm, 79.

findan inanıp kendisi ile amel edenleri de nasiplendirir⁹⁷. “İzzet Allah'a, rasûlüne ve mü'minlere mahsustur” (Munafikûn: 63/8).

4. el-Aliyy

Aliy kökünün aslı yüksekliği ifade eder. Bu kökten gelen aliyy, mübalâğa ve sübut ifade eden fa'il vezninden sıfat olup, “kadri yüce” anlamını bildirir⁹⁸.

Aliyy vasfı 11 ayette gelir. Bunlardan sekizinde ulûhiyeti tavsif eder. İkisinde bazı peygamberlerin derecelerini bildirir (19/50, 57). Bir ayette ise Kur'an'ın niteler.

وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيَّ حَكِيمٌ

“O, katımızda bulunan ana kitapadır. Aliydir, hikmetlidir” (43/4). Bu ayette aliyy mertebesi, şeref ve fazileti büyük demektir⁹⁹. Belâgat derecesinin en üst seviyesinde olan, kitaplar arasında durumu yüksek anlamını da ifade eder¹⁰⁰. Kur'an maddi ve manevi (Cinn suresine bkz.) âlemlerin her tarafına ışık tutmanın yanı sıra, ilimlerin ve fenlerin her türlüüne de şamildir. Kur'an'ın her bir ayeti birçok manaya işaret ettiği gibi her bir kelimesi ve harfi de birçok manayı tazammun etmektedir. Meselâ, Sebe' 24. ayetine bakalım:

وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ *

“O halde ya biz veya siz, ikimizden biri doğru yol üzerinde veya besbelli bir sapıklıktayız.”

Bu ayette “hak tarafı عَلَى cer harfi ile ifade olunurken, dalâlet tarafı فِي cer harfi ile ifade olunmuştur. Hidayet tarafı yücelik (isti'lâ) bildiren عَلَى ile ifade olunmuştur; çünkü hak tarafı tam manasıyla hür olduğundan yüksek bir yerden bakışını istediği tarafa çevirmektedir. Dalâlet tarafı ise فِي cer harfi ile tabir olunmuştur. فِي kap ve zarfiyeti ifade eder; çünkü batıl tarafı karanlığa dalıp kaybolmuş, öyle alçalmış ki, nereye yöneleceğini bilmiyor¹⁰¹.” Kur'an aliyy olduğunu muarızlarına da itiraf ettirmiştir. Velid b. Muğire: إِنَّهُ يعلو ولا يعلى عليه “O üstündür; ona üstün gelinemez” demek mecburiyetinde kalmıştır¹⁰².

“Kur'an'ın kelimeleri, ayetleri üzerinde düşününce onun insan, hayvan, bitki, cansız bütün yaratık nevelerinde mevcut olan Allah'ın ayetlerine şamil olduğu görülür.

97 Zerkeşî, *Burhân*, I, 279.

98 Firûzâbâdî, *Basâir*, Alv md., IV, 96.

99 İbn Kesir, *Tefsir*, III, 109.

100 Neseî, *Tefsir*, 43/4 IV, 113.

101 Dr. Seyyid Mursî İ. el-Beyyûmî, *Fethu'l-Habîr fî Edevâti't-Tefsîr* (Dirâsât fî Ulûmi'l-Kur'anî'l-Kerim), 1. tab', el-Kâhire, 1407-1987, 1. cüz, 12.

102 İbn Kesir, *Tefsir*, IV, 400.

Güneşi, ayı ve yıldızlarıyla göklerin yaratılışı; yer, hava, bulut, su, denizler, nehirler, su kaynakları ve gözeler... Onda geçmiş toplumların birçok haberlerinin tafsilatı en doğru, ideal teşri usulünün açıklaması vardır. Bütün bunlar, on üç asrı aşkın bir zamandan beri kelimeleri ve harfleriyle onda mevcuttur. Sonra bütün ilimlerin ve fenlerin terakki kaydettiği bu asırlar, bir ayetin yapısını veya onun hükümlerinden bir hükmü yahut haberlerinden bir haberi nakzetmekten aciz kalmıştır. Yunan felsefesinin tahtını sarsan, öteki şeriatları nesheden, geçmiş toplumların ilimlerini yerle bir eden, tarih haberlerinin felsefi temellerini atan, menkıbecilerin bulunduğu rivayetleri tahkik etmede ona başvurduğu, medeniyetin temellerini ve toplum geleneklerini ona göre şekillendirdiği bir kitaptır. Öyle ki, daha önce geçmiş insanların kitapları hükümsüz kalmaya mahkûm oldu. Kur'an'ın haberleri, teşrii, ilimleri, fenleri ebedi-ven var olacaktır. Bu husus Kur'an'ın i'câzının bir sırrıdır¹⁰³."

5. el-Mecîd

Mecd genişlik, kerem ve ululuk anlamındadır¹⁰⁴. Mecd ise "lütf ve ihsanı geniş olan, kerim¹⁰⁵" diye açıklanmıştır. Dört ayette gelen mecd, ikisinde Esmâ-yı Hüsnâ'dandır: "O, Hamîd Mecîd'dir" (Hûd: 11/73) "O, arşın sahibidir, Mecîddir" (Burûc: 85/15). İkisinde Kur'an'ı nitelemiştir¹⁰⁶.

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ

"O mecd bir Kur'an'dır. Levh-i Mahfûz'dadır" (Burûc: 85/21-22). "Kur'an dünüvî ve uhrevî yücelikleri (mekârim) ihtiva ettiğinden mecd olarak tavsif olundu"¹⁰⁷. Zerkeşi şöyle der: "Mecid şeref demektir. Kur'an'ın tebdil, tağyir, ziyade ve noksandan korunması ve benzerini getirmekten aciz bırakması onun şerefindedir¹⁰⁸." Âlûsî ise şöyle der: "Kur'an, nazım ve mana olarak ilâhî kitaplar arasında şerefli yüce derecedir¹⁰⁹." Levh-i Mahfûz'da oluşu, şeytanların ilişmesinden korunduğunu bildirir¹¹⁰.

6. eş-Şifa

Şfy kökü ikisinde fiil olmak üzere toplam altı ayette gelmiştir. Hz. İbrahim'in di-

103 Şehâte, *Tefsîru Âyâtî'l-Kevniyye*, 17.

104 Râğib, *Müfredât*, MCD md., 463.

105 Beyhakî, *Kitâbu'l-Esmâ ve's-Sıfat*, 57.

106 50/1; 85/21.

107 Râğib, *Müfredât*, MCD md., 463.

108 Zerkeşi, *Burhân*, I, 280.

109 Âlûsî, *Râhu'l-Me'ânî*, 85/21 hk., XXX, 119.

110 Zemahşerî, *Keşşâf*, VI, 223.

linden Allah'a ubûdiyetin sebepleri anlatılmaktadır. “Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur” (Şuâra: 26/80). Şfy kökü dört ayette “şifa” şeklinde isim olarak gelir. Üç ayette Kur'an'a isim olarak gelen “şifa” Nahl suresinde balı niteler. Kur'anî beyanda “şifa”nın hem ruh hem de beden sağlığı için kullanıldığını göz önüne aldığımızda Kur'an'ın her iki nevi hastalıklar için şifa olduğunu anlayabiliriz¹¹¹.

وَنَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا

“Biz Kur'an'ı müminlere şifa ve rahmet olarak indiririz. Ama o zalimlerin sadece ziyanını artırır” (İsrâ: 17/82). Dünya türlü türlü dert ve hastalıklar, belâ ve sıkıntılarla dolu bir hastane, Hz. Peygamber bir tabip, Kur'an da şifa veren ilaç ve gıda gibidir. Şüphe, nifak, küfür, zulüm, düşmanlık, hırs, yeis, atalet, cehalet, taklit, taassup, kötü niyet gibi ahlâkî, sosyal, psikolojik hastalıklara karşı Kur'an mahza şifa ve rahmettir. Kur'an'ın bu hususiyetini, mübhemâtü'l-Kur'an'a da çarpıcı bir örnek olan bir ayette görelim.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ

Kur'an münafıkların şahıslarını tayin etmeyerek umumi bir sıfatla onlara işaret etmektedir. Bu irşada daha uygundur. Zira münafıkların şahıslarının tayini ile kabahatleri yüzlerine vurulsaydı, mü'minler nefsin hilesi ile vesveseye düşerdi. Hâlbuki vesvese havfe, havf riyaya, riya nifaka sebep olur. Aynı şekilde, eğer Kur'an onları tayin ile kötüleseydi, “Hz. Peygamber tereddüt ediyor, tâbilerine güvenmiyor” denilecekti. Ayrıca bazen kötülük ifşa edilmezse tedricen yok olma ihtimali vardır. Fakat teşhir edildiği takdirde kötülüğü yapan kimsenin hiddetini tahrik eder; daha fazla fenalık yapmasına sebep olur. Sonra “nâs” gibi umumi bir sıfatın nifaka aykırı olması hususi sıfatların daha fazla aykırı olmasına delâlet eder. Zira insan mükerrremdir. Böyle bir rezaleti işlemek insanlığa yakışmaz. Bunun gibi ayette geçen “nâs” tabiri nifakın bir grup veya tabakaya mahsus olmayıp, hangi grup olursa olsun insan nevinde bulunabileceğine işaret eder. Yine 'nâs' tabiri bütün insanların haysiyet ve şereflelerini ihlâl eden kötü bir iş olduğundan umumi bakışları nifakın aleyhine çevirmekle onun izalesine ve yaygınlaşmasını önlemeye çalışmaları lüzumuna işaret eder.

“Bundan başka tabâbet-i maddiyenin aciz kaldığı nice emrâz-ı cismâniyeye karşı da Kur'an'ın hayâssı şifa bahşası ehlinin meşhudu olagelmıştır¹¹²”.

Aynı zamanda bir tabip olan Fahrüddîn er-Râzî (606/1209) bu hususu biraz daha açarak şunları kaydeder: “Kur'an'ın cismanî ve maddi hastalıklara karşı şifa olma-

111 Adnan Şerif, Min İlmî'n-Nefsi'l-Kur'anî, 133.

112 M. Hamdi Yazır, *Hak Dini*, 17/82, V, 3195. Krş. Belihî, *Emâu'l-Kur'an*, 263.

sına gelince bu böyledir. Bereketini umarak Kur'an okumak pek çok hastalığa engel olmaktadır. Allah'ın celâl ve kibriyâsının zikrini, mukarreb meleklerin tazim ve tebcilini, azgın kimseler ve şeytanların da tahkir edilip zelil kılınmasını kapsayan bu yüce Kur'an'ın okunması dini ve dünyevi faydaları temin etmeye elbette sebep ve vesile olur. İbn Mace'nin Sünen'inde, el-İstişfâ bi'l-Kur'an bâbında şöyle bir kayıt yer almaktadır: "En iyi ilaç Kur'an'dır."

Kur'an her sahada koyduğu hükümlerle, insan neslinin beden ve ruh sağlığının korunmasını temin ettiği gibi, inişinden çok sonra anlaşılıp kesinlik kazanan mükemmel hıfzıssıhha kanunlarını da bildirmiştir. Kur'an'ın sağlık konusundaki temel prensibi öncelikle insanların ruh ve beden sağlığını korumaktır, yani koruyucu hekimlik tir. Kur'an manevi yönden olduğu gibi, bilinen anlamda hekimlik alanına giren hususlarda da insan sağlığını korumayı amaçlamıştır.

Kur'an'ın emirleri şifadır. Buna bir beden ibadeti olan orucu örnek olarak verebiliriz. Keza abdest nimetini de hatırlamalıyız. "Ey inananlar, namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınızı meshedip topuk kemiklerine kadar ayaklarınızı da yıkayın. Eğer cünüpseniz yıkayıp temizlenin" (Mâide: 5/6). Ayrıca birer malî ibadet olan zekât, hac ve sadakanın ferdî ve sosyal yönden müspet tesirleri bilinmektedir¹¹³.

Kur'an'ın nehiyleri de şifadır. Kur'an'ın, "medeniyetin korkunç düşmanı" olarak nitelenen alkollü içkileri yasaklaması onun nehiyleriyle şifa oluşunun müşahhas bir örneğidir. Tarihî bir macerası olan ve günümüzde de problem olma vasfını devam ettiren alkolizm konusuna dünya tarihinde ilk defa Kur'an el atmış ve hemen hemen kat'î bir şekilde halletmiştir. Kur'an'da tababet kitabının yazarı müsteşrik K. Opitz bu gerçeği şu şekilde itiraf etmektedir: "O (Hz. Peygamber) doğuda büyük ölçüde yayılmış bir zevk vasıtası olan şarabın yasaklanmasını şaşılacak halde yerine getirme başarısı elde etti"¹¹⁴.

Kur'an'ın prensiplerine bağlananlar dünyanın en sıhhatli insanları olmaktadır. Uluslararası Sağlık Teşkilatı bu gerçeği ifadeyle "En temiz rahimler, Müslüman hanımların rahimleridir" şeklinde rapor yayımlamıştır¹¹⁵. Vâkıa Kur'an insana şifa, toplumlara şifa, medeniyetlere şifa, tarihe şifa olmuştur¹¹⁶.

113 Kur'an'ın emirleriyle şifa oluşu hk. ayrıca bkz. Habeşî Fethallâh el-Hafnâvî, *el-Kur'an Devâ ve İlâc ve Şifa*, İskenderiyye, 1410/1989, 7-28. A. Diyâb, A. Karkûz, *Maa't-Tıbb fi'l-Kur'an*.

114 Dr. med. K. Opitz, *Kur'an'da Tababet* (Dei Medizin im Koran), Çev. Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971, 45-60.

115 Mecelletu'l-Ezher, VIII. Cilt, Şabân 1414, Ocak-Şubat 1994, 1130.

116 Kur'an'ın nehiyleriyle şifa oluşu hk. ayrıca bkz. Habeşî Fethallâh el-Hafnâvî, *el-Kur'an Devâ ve İlâc ve Şifa*, 31-44.

KUR'AN İÇİN OLMAZ SIFATLAR

Kur'an'ın tenzihî sıfatları, onun için olmaz sıfatlar, muarızların iddialarını cevaplama ve reddetme bağlamında gelmektedir. Kur'an kendi aleyhinde ortaya atılan sözleri büyük bir titizlikle kaydetmiştir. O, Allah katından olduğunu gösteren delillerin yanında, kendisine karşı öne sürülen iddiaları yan yana zikretmiş ve bu iddialara gerekli cevapları vermiştir. Bu cevaplar bedihi olduğundan her çağda geçerlidir. Nüzul asrını takip eden çağlardaki muarızlar tarafından öne sürülebilecek muhtemel iddiaları da cevaplamak suretiyle kendi gerçekliğini peşin hükümlü olmayan herkese kabul ettirir. Mamafih gerçeğe karşı cephe alanları da kendi haline bırakmaz, onları sorgular; acı akıbetlerini haber verip onları sıkıştırır (Müddessir: 74/16-27). Kur'an'ın ne olmadığını kendi ifadelerinden görelim:

1. O “iftirâ” değildir. Araplar, Kur'an'ın beşer sözü olmadığını, hiçbir Arabın Kur'an ile beşer sözünü birbirinden ayırmada güçlük çekmeyeceğini bildiklerinden onu tavsif etmekte bir türlü karar veremiyor, çeşitli isnatlarda bulunuyorlardı. 'Biz bunun dediklerini son dinde de işitmedik. Bu düpedüz uydurma!' (Sâd: 38/7). İleri de zikredileceği gibi tahaddi ayetleri bu iddiaları çürütmektedir.

Kur'an'ın Hz. Muhammed (s.a.s.) tarafından olmadığını bir başka delili de, vahyin bazen onun arzu etmediği tarzda gelmesidir. Kur'an bazen onun görüşünde isabetli olmadığını bildirir, bazen de meyletmediği bir şeye izin verirdi. Az bir miktar oyalanacak olsa, Kur'an'dan şiddetli bir uyarı gelirdi¹¹⁷.

2. O, “beşer sözü” değildir. Muarızlar onu nitilemede karar kılamadıklarından bu sefer “beşer sözü” dediler. Kur'an'ı tebliğ eden zatın ümmî olduğunu ve beraberinde onu yazdırıp okuyan kimsenin olmadığını bilmelerine rağmen bunu söylediler. Uzun süre Kur'an hakkında düşünen Velid b. Muğire inadından “bu beşer sözüdür” der. Müddessir suresi bu hususa işaret eder. “O düşündü, ölçtü biçti. Kahrolası nasıl da ölçtü biçti. Yine kahrolası nasıl da ölçtü, biçti. Sonra baktı. Sonra surat astı, kaşlarını çattı, sonra arkasını döndü, böbürlendi; bu dedi, rivayet edilip öğretilen bir büyüden başka bir şey değildir. Bu sadece bir insan sözüdür” (74/18-25). Bu iddiaları şöyle cevaplandırılır: “Biz onların, 'ona bir insan öğretiyor' dediklerini biliyoruz. Haktan saparak kendisine yöneldikleri adamın dili a'cemî, bu ise apaçık Arabî bir dildir” (Nahl: 16/103).

3. O, “öncekilerin masalları” değildir. Bir diğer iddiaları da şöyle haber verilir: “(...) Bu evvelkilerin esâtîrinden başka bir şey değildir. Ve Allah'ım, eğer bu senin

117 Meselâ, bkz. 66/1; 33/37; 9/43, 80, 84, 113; 8/67-68; 80/5-12.

yanından gelmiş gerçekse başımıza gökten taş yağdır yahut bize acı bir azap ver' demişlerdi” (Enfâl: 8/31-32).

Müşrikler onun Allah tarafından vahyolunmadığını, önceki insanların haberlerinden derleme olduğunu söylemek istiyorlardı¹¹⁸. Eğer iddia ettikleri gibi, öncekilerin haberlerinden derleme olsaydı, benzer kitaplar vücuda getirilirdi. İnsanların bilgi açısından tekâmül ettikleri bilinen bir gerçektir. Bu itibarla Kur'an'a ilk muhatap olan Arapların bilgi düzeyleri, onlardan çok önce yaşamış olan insanlardan daha ileride olması gerekir. Eğer öncekiler ona kaynaklık edebilmişlerse, sonrakiler bilgi açısından daha ileride bulduklarından onların eserlerinin benzerini meydana getirmekten aciz olmamaları gerekirdi. Oysa gerçek durum şudur: Benzerini meydana getirmek şöyle dursun insanlık tekâmül ettikçe Kur'an'ın hakkaniyetini daha iyi anlıyor.

4. O, “karmakarışık rüyalar, şiir, sihir...” değildir. Arapların söz söyleme şekilleri çeşitlidir; hutbe, secî, mesel, veciz ve şiir gibi. Hz. Peygamber (s.a.s.) kelimenin sırrını bilip hürmet gösteren, sihrinin farkında olan bir ümmete gönderildi. Bu ümmetin fertleri şiir mevhibesiyle rızıklanmış, fesâhat ve belâğatı takdir ediyorlardı. Buna rağmen Hz. Peygamber'e belâğat ve fesahatin en yüksek mertebesinde olan Kur'an verilince nübüvvet ve risalet ridasından tecrit etmek için ona şairlik isnat ettiler. “Hayır, dediler, Muhammed'in söyledikleri karmakarışık rüyalar, hayır onu uydurmuş, hayır o şairdir. Eğer bizim kendisine inanmamızı istiyorsa o zaman bize öncekilerin mucizelerle gönderildikleri gibi o da bir mucize getirsin” (Enbiyâ: 21/5).

Kur'an ele almaya değer bulmadığından onların “karmakarışık rüyalar” iddialarına cevap bile vermez. Şiir olduğu iddialarını Kur'an ile şiir arasındaki açık farkı belirterek reddeder ve bunu onların kıt düşüncelerine verir. “O Kur'an elbette değerli bir rasûlün sözüdür. O, bir şairin sözü değildir. Ne az inanıyorsunuz! Bir kâhinin sözü de değildir. Ne az düşünüyorsunuz! O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir” (69/40-43).

5. Kur'an kâhin ve sâhir sözü değildir. Tarih boyunca müşrikler ilâhî tebliği kabule yanaşmamak için peygamberlere “sihir” isnat etmişlerdir. Hz. Süleyman (Bakara: 2/102), Hz. İsâ (Mâide: 5/110), Hz. Mûsâ, (Yûnus: 10/76 sihir ithamına maruz kalmışlardır.

Muarızları Hz. Peygamber'e “kâhin”, “sâhir” derken Kur'an'a karşı da “sihirdir” deyip yüz çevirdiler (Hûd: 11/7). O zamanki Arabistan'da “kâhin”, gaybı haber veren adama; “sâhir” ise garip işler yapan kimseye denirdi. Şayet Rasûl-i Ekrem gayb-

118 Râğıb, *Müfredât*, str md., 232.

den haber vermemiş, garip işler göstermemiş olsaydı, müşriklerin ona “kâhin”, “sâhir” demelerine mahal kalmazdı¹¹⁹.

Hız Peygamber hiçbir zaman bir kâhin gibi gelecek okuyucusu olmak istememiş, aksine bu kabil iddiaları temelinden yıkan vahye nail olmuştur. “De ki: 'Ben size Allah'ın hazineleri yanımdadır demiyorum. Gaybı da bilmem, size ben meleşim de demiyorum. Ben sadece bana vahyolunana uyuyorum'. De ki: 'Körle gören bir olur mu?' Düşünmüyor musunuz?” (En'âm: 6/50). Rasûlullah bu tür vehimleri bertaraf etmek için azami dikkat göstermiştir. Meselâ, Muavviz kızı Rebî'nin düğününün sabahında küçük kızlar oturmuş def çalıyorlardı. Derken Bedir şehitleri içinde yer alan babalarını da anmaya başladılar. İçlerinden biri dedi ki: “Aramızda yarın ne olacağını bilen peygamber var.” Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.) derhal müdahale etti: “Böyle deme! Daha önce söylediğin şeyleri söylemeye bak”¹²⁰. Onların “sihirdir” demelerine Kur'an, inat ve kibirlenmelerinin derecesini belirterek cevap verir: “Eğer sana kâğıt üzerine yazılı bir kitap indirmiş olsaydık da onu elleriyle tutsalardı yine inkâr edenler, 'Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir!' derlerdi” (En'âm: 6/7).

6. Kur'an'da hiçbir çelişki ve tutarsızlık yoktur. Çünkü çelişki ve tutarsızlık bilgisizlikten, tanımazlıktan veya kıt bilgidен ya zamanla gelişmesinden, artmasından ya tahminden, kıyaslamadan ya unutmaktan, dalgınlıktan ya da yalandan, iftiradan doğar. Allah Teâlâ, bütün bu vb. her türlü eksiklerden beri olduğundan emirleri de her türlü çelişki ve tutarsızlıktan, noksandan münezzehtir. Bu husus Kur'an'ın gerçekliğinin evrensel bir delili olma vasfını haizdir. “Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Eğer o Allah'tan başkası tarafından indirilmiş olsaydı, onda birçok tutarsızlıklar bulurlardı” (Nisâ: 4/82). Bu ayette Kur'an, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in nübüvvetinin sıhhatine delil olarak getirilmektedir. Delil olma yönü ise çelişkilerden, tutarsızlıklardan beri oluşudur. Kur'an büyük bir kitaptır ve birçok ilimlere şamildir. Eğer o Allah katından olmasaydı onda birbiriyle çelişen bilgiler olurdu; çünkü büyük ve uzun bahisleri olan bir kitap böyle bir zaaftan kendini kurtaramaz.

Kur'an ihtiyaç üzerine necimler halinde nâzil olmasına rağmen bir defada nazil olmuş gibi bir insicam göstermektedir. Değişik nüzûl sebeplerine göre geldiği halde bir tek sebeple nâzil olmuş gibi bir uyum gösterir. Farklı soruların cevabı olarak indiği halde, bir tek sorunun cevabıymış gibi bir birlik gösterir. Aynı ayrı hadiselerin hükümlerini açıklamak için bildirilmesine rağmen bir tek hadisenin açıklamasıymış gibi tam bir bütünlük gösteriyor. O birbirlerinden farklı ve uzak değişik ruh halleri-

119 Süleyman Nedvi, *İslâm Tarihi*, IV, 1559.

120 Buhârî, Meğâzî 12, Nikâh 48; İbn Mâce, Nikâh 21.

ne sahip muhataplarının anlayışlarına öyle uygun gelecek şekilde hitap ediyor ki, hitap ettiği kimseler aynı ruh hallerine ve aynı anlayış derecelerine sahiplermiş gibi güzel bir akıcılığı vardır. Bu onun Allah katından geldiğinin bir göstergesidir.

7. Ona şeytanlar, cinler vb. yaratıklar yaşanamaz. Kur'an hakkı, doğruluğu anlatmak için gelmiştir. "Onu biz hak olarak indirdik. O hak olarak indi" (İsrâ: 17/105). "Batıl" nasıl "zail olan, giden" manasına ise, "hak" da sabit, kaybolmayan, zail olmayan demektir. Kur'an silinmeyen, yok olmayan birçok şey ihtiva etmektedir. Onda ulûhiyyet, nübüvvet ve ahiretin varlığının delilleri mevcuttur. Bütün bunlar kesin silinmez, yok olmaz şeylerdendir. Yine bu kitap için değişiklik, çelişki, tahrif söz konusu değildir. Onda devamlı ve ebedi din hükümleri mevcuttur.

Bu ayet hasr (sadece) manasına gelip, "Allah onu hakkı ortaya koymanın dışında başka bir maksat için indirmedik" demektir. Burada "Kur'an hak ile birlikte, onunla iç içe inmiştir" anlamı da vardır. (Râzî, 17/105 hk.).

Kur'an cinlerin, şeytanların ve aldatıcı güçlerin tesirinden ve tasallutundan uzak olduğu gibi kötü niyetli, peşin fikirli olan kimselerin zararlarından da muhafaza olunmuştur. Bunlar ona ulaşamayacak ve onu anlayamayacaklardır; çünkü anlamının ilk şartı peşin fikirden sıyrılmaktır. Peşin fikirle kafası dolu olan, başka bir şey anlamaz; sadece kafasındakini tekrar eder durur. "Senden önce hiç bir rasûl veya nebî göndermedik ki, halkının hidayetini umarak gayret gösterdiğinde şeytan onun temennisi hakkında bir vesvese vermek, ümidini kırmak istemesin. Ama Allah şeytanın attığı o vesveseyi giderir, sonra da ayetlerini sapasağlam, muhkem kılar. Zira Allah alîmdir, hakîmdir" (Hacc: 22/52).

8. O, değiştirilecek değildir. Müşrikler Hz. Peygamber'den başka bir Kur'an getirmesini veya onu değiştirmesini istediler. Hz. Peygamber bu tür istekleri yerine getiremeyeceğini ilân edip, böyle bir işe giriştiği takdirde kendisini bekleyen akıbeti haber vermekle emrolundu. "Ayetlerimiz kendilerine açık deliller halinde okunduğunda ahirette huzurumuza varacaklarını ummayanlar, 'Bize bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir!' derler. De ki: 'Onu kendiliğimden değiştirmem asla olacak bir şey değil! Çünkü ben sadece bana vahyedilene tâbi olurum ve eğer sizin arzunuza uyar da Rabbime isyan edersem, o müthiş günün azabından korkarım.' De ki: 'Eğer Allah dileseydi ben Kur'an'ı size okuyamazdım, hiçbir suretle de size onu bildirmezdi. Bilirsiniz ki, daha önce bir ömür boyu aranızda yaşadım, böylesi bir iddiada bulunmadım. Aklınızı kullanıp bunu anlamaz mısınız?' (Yûnus: 10/15-16).

9. Onda şüphe yoktur. "İşte o kitap, kendisinde hiç rayb yoktur" (Bakara: 2/2).

“Rayb” bir işte bir durum vehmedip, bu işin vehmolunduğu gibi açığa çıkmasıdır¹²¹. “Rayb” şüphe ve töhmet anlamına da gelir. Kur'an her türlü şekten uzak, her töhmetten beridir. Kitaplar arasında hak kitabullah olduğundan onun kadar kesinlik ve yakîn ile malûm olan ve sırat-ı müstakîmi onun kadar gösteren hiçbir kitap yoktur. Onun ne vahiy ve inzâlî keyfiyetinde bir şüphe ne de tebliğinde bir töhmet vardır. Hz. Rasûl, Hirâ mağarasından beri Cibril'in getirmekte olduğu vahiy seslerini kemâl-i şühûd ile (net bir şekilde) dinleyip biliyordu. Onun sıdk ve emaneti de tecrübe ile sabittir. Sonra bu kitabın i'câzına da söz yoktur. Zaten yakîn derecesindeki bilginin kaynağı da önce tam şühûd ve kâfi derecede tecrübe, ikinci olarak bizzat bu şühûd ve tecrübeye imkân bulunmayan durumlarda sâdık haber ve tarihin şahitliği, üçüncü olarak da aklın güzel istidlâlidir. Binaenaleyh münzil-i hak, şiar-ı hak, muhbir-i sâdık, gayesi sadece ve sadece hayır ve beşerin saadeti olan bu kitapta “rayb”e yer verecek ne bir cehalet ve gaflet ne de kötü bir niyet ve fasit bir garaz tasavvurudur. Şühûd ve tecrübeye imkân bulamayanlar için de ilelebet i'câz delâletiyle güzel istidlâl yolu açıktır. Allah Teâlâ bu kitap ile bunu da taahhüt etmiştir¹²².

10. O şaka değildir. Her türlü eksik sıfatlardan münezze olan Allah Teâlâ'nın kelamından daha ciddi ve kesin söz olamaz. İnsanları zulüm, küfür vb. sapıklıklardan, karanlıklardan kurtarmayı amaçlayan Kur'an'da şaka ve ciddiyetsizliğin yer alması düşünülemez. Kur'an en büyük va'z-ü nasihat kitabıdır, ciddi ve büyük bir gaye için insanlara bildirilmiştir. “O hak ile batılı ayırt edici bir sözdür. O şaka değildir” (Târik: 86/13).

Kur'an'ın haber verdiği emir ve nehiyeler, kıssalar ve meseller, dünya ve ahirete dair hüküm ve esaslar şaka değildir. Bunlar insanları eğlendirmek, hoş vakit geçirmelerini temin etmek için indirilmemiştir. Mü'minlere olan müjdelerinde, münkirlerle olan tehditlerinde en ufak bir ciddiyetsizlik söz konusu değildir. Binaenaleyh Kur'an'a bu nazar ile bakmalı, onu ayetlerinin ciddiyeti ölçüsünde değerlendirmelidir.

11. Onun benzeri getirilemez. Bu gerçeği tahaddi ayetleri ispatlamaktadır. Kur'an müşrik Arap ediplerini gururlarına dokunarak meydana çağırılmış, gitgide kolaya doğru muhtelif safhâ ve şekillerde bu çağırısını yinelemiştir. Şöyle ki:

a. Önce tamamının benzerini istedi: “Doğru iseler haydi onun gibi bir söz getirsinler” (52/34). Fakat yapamadılar.

121 Râgıb, *Müfredât*, ryb md., 205.

122 M. Hamdi Yazır, *Hak Dini*, I, 164.

b. Sonra on surenin benzerini getirmelerini istedi. “Yoksa onu uydurdu mu, diyorlar. De ki: Öyleyse siz de onun benzeri uydurulmuş on sure getirin; eğer doğru iseniz Allah'tan başka, çağırabildiklerinizi de yardıma çağırın!” (Hûd: 11/13-14). Bundan da aciz kaldılar.

c. Bu defa bir surenin benzerini istedi. “Yoksa 'Onu uydurdu mu?' diyorlar. De ki: ‘Eğer doğru iseniz haydi onun benzeri bir sure getirin ve Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de çağırın!’” (Yûnus: 10/38). Bunu da yapamadılar.

d. Bu defa bir suresinin herhangi bir yönden benzeri olabilecek bir mislini yapmaya çağırıldı. “Eğer kulumuza indirdiğimizden şüphede iseniz haydi onun benzeri bir sure getirin.” (Bakara: 2/23-24). Daha önceki Mekkî döneme ait safhalarda “mis-lehü” demek suretiyle benzeri isteniyordu. Nüzûl sırası bakımından da konu ile ilgili bu en son ayette “teb'iz” ifade eden “min mislihi” buyurulmuş, böylece “tahdi-dî” bir nazîre değil, takribî bir nazîre olabileceği bildirilmiştir. Bu yeni ve orijinal bir tespittir¹²³.

Onların acizliğini ve bunun hiçbir surette mümkün olmadığını şöyle ilân etti: “De ki: 'Kasem olsun! Eğer insanlar ve cinler bu Kur'an'ın benzerini yapmak için bir araya toplansalar, hatta birbirlerine destek olup güç birliği yapsalar bile yine de onun gibi bir kitap meydana getiremezler” (İsrâ: 17/88).

12. Ona hiçbir açıdan batıl arız olamaz. Kur'an önceki semavi kitapların maruz kaldığı ziyade ve noksandan korunmuştur. Çünkü o ulûhiyyetten insanlığa ulaştırılan son kitaptır. Kıyamete kadar insanların öne sürebilecekleri bir bahanelerinin kalması için Kur'an'ın değişiklikten korunmuş olması gerekti. “Ona ne önünden ne arkasından batıl yavaşamaz.” (Fussilet: 41/42). Bu ayet hakkında Fahrüddin er-Râzî şunları kaydeder:

1. Tevrat, İncil ve Zebur gibi önceki kitaplar onu tekzip etmez. Ondan sonra da kendisini tekzip edecek kitap gelmez.

2. Kur'an'ın hak diye hükmettiği batıl olmaz, batıl diye hükmettiği hak olmaz.

3. Ondan herhangi bir şeyin noksanlaşması suretiyle önceden ona batıl ulaşmaya-cağı gibi, ilâve suretiyle sonradan da ona batıl yavaşamaz.

4. Gelecekte ona muaraza edecek kitap bulunmaz, geçmişten de ona muaraza edebilecek kitap yoktur.

5. Batıl şu veya bu şekilde ona yol bulamaz. Bu ayetteki “önünden ve arkasından” ifadesiyle bütün yönler kastedilmiştir¹²⁴.

123 Drâz, *en-Nebeu'l-Azîm*, 84 (dipnotta).

124 Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXVII, 114.

Kur'an bütün zamanlar için devamlı bir kitaptır. Onun hükümleri bütün insanlar için geçerli; geçmiş, an ve geleceğe uygundur. Nübüvvet asrında bir mü'min hakkındaki hükme dair nazil olan ayetler sonraki asırlarda aynı durumdaki başkası için de geçerlidir. İyi veya kötü sıfatları haiz olan kimseleri öven veya kınayan ayetler, Hz. Peygamber'e muasır olmayanlardan aynı şartları taşıyan kimselere de şamildir. Binaenaleyh muayyen bir şahıs veya şahıslar hakkında nazil olan ayet veya ayetler o şahıslarla sınırlı değildir. Bilakis o hüküm ayetin nüzûlüne sebep teşkil eden sıfatlara iştirak eden herkes hakkında geçerlidir. Bu husus bir usul kaidesi olarak şu şekilde formüle edilmiştir. "Sebebin hususiliği hükmün umumiliğine mâni değildir." Kur'an güneş ve ay gibidir; her gün yeniden ve aynı parlaklıkta doğar. Günümüze kadar geçen zaman Kur'an'dan herhangi bir şeyi iptal etmemiştir. Kur'an'ın bu vasfı onun i'câz vecihlerinden biridir. Dinler nübüvvetlere dayanır. İslam'dan başka hiçbir din insanların önüne her asır insanının üzerinde çağının vasıtalarıyla araştırma yapacağı bir mucize koyamamıştır. Sanki nübüvvet, Kur'an'da daima yenileniyor; Kur'an'ın inceleklerini ve sırlarını kavrayan herkes onda nübüvvetin ruhu ile karşılaşır. Kur'an'ın gerçekliği nâzil olduğu zamandan beri hakkaniyeti her asırda iki sâdik cihetten tezâhür etmektedir: Geçmiş zaman ciheti, içinde bulunulan zaman ciheti. Kur'an insanlık tarihini neredeyse hülâsa etmesine rağmen geçmişe dair verdiği malûmat aynı hakikattir. Gelecek ile alâkalı bildirdikleri için de aynı şey söz konusudur.

Sonuç

Kur'an'da Kur'an'ı işaret eden veya niteleyen birçok isim ve sıfatları vardır. Bu çalışmamızda bunların bir kısmı üzerinde durduk. Konu ile ilgili dikkat çeken noktalar şunlardır: Kur'an'ın isimlerinden bir kısmı Esmâ-yı Hüsnâ'ya muvafıktır. el-Hakk, el-Azîz, el-Azîm, el-Alî, el-Mecîd, el-Müheymin gibi. Kur'an'ın bazı isimleri, Rasûlüllah'ın sıfatlarına uygunluk arz eder. Kur'an'ın bazı isimleri, önceki semâvî kitaplar ile müşterektir, el-Kitap gibi. Bu "dinin birliği" gerçeğini bildirir, hak dinin aynı ışıktan, aynı kaynaktan geldiğini anlatır. Allah katından gelen vahyin tamamını niteleyen terkipler vardır. "Kitap münîr" (aydınlık kitap) (Lokmân: 31/21), Allah katında olan ve ilk peygamberden son peygambere bütün rasûllere ve nebîlere bildirilen vahyin kaynağı anlamında "ümmü'l-kitap" (kitabın anası) ki bunun bir ismi de "Levh-ı Mahfûz" (Korunmuş Levha) dur (Ra'd: 13/43) gibi.

Kur'an'ın bazı vasıflarının tabiatı da nitelemesi dikkat çeker: "Âyât", "âyâtullâh" bundandır. Ayrıca Kur'an için "besâir", kâinat için aynı kökten "tabsire" gelir.

Kur'an'ın bazı isimlerinin kökleri aynı, sigaları farklıdır. Bu sigalar her ne kadar lügatte genel olarak türedikleri kökün manalarına uygun anlamlar veriyorlarsa da her

siganın öbüründen farklı bir manası vardır. Meselâ: el-Beyân, el-Mübîn; es-Sıdk, et-Tasdik, el-Musaddik; el-Fasl, et-Tafsîl, el-Mufassal gibi.

Kur'an'ın bir kısım isimleri Allah Teâlâ'ya muzaf olmaktadır. “Kelamullah” ve “Habîlullâh” gibi.

Kur'an'ın isimlerinden bir kısmı müfret halde (izafet ve sıfat terkibi olmadan) gelmektedir: el-Mecîd, el-Kerim gibi.

Dikkat çeken bir husus da şudur: Kur'an'ın isim ve sıfatlarının büyük çoğunluğu surelerin hemen başında gelmektedir. Bu durum Kur'an'ın kendi hakkaniyetini ispat etmesinin onun gayelerinin başında yer aldığını gösterir.

Kur'an'ın selbi sıfatları yani ona yaraşmayan sıfatları da vardır. Bunlar daha çok muarızların iddialarını reddetme bağlamında varit olmaktadır. Bu iddiaların temel gayesi Kur'an için beşerî bir kaynak arama gayretine dayanmaktadır. Kur'an bu iddiaları titizlikle kaydetmiş ve öyle cevaplarla reddetmiştir ki, nazil olduğu çağdaki muarızların yanı sıra bütün çağlardaki muarızlarına cevap niteliğindedir. Müsteşriklerin Kur'an'a dair iddiaları bu cümledendir.